

Asif Kəngərli

NARKOTİK MADDƏ -
ailəvi qırğın "silahı"

Asif Kəngərli

3. NARKOTİK MADDƏ –
ailəvi
qırğın
“silahı”

fond

fond

F. Köçərli adına
Respublika Uşaq
KİTABXANASI
INV. № 111603

Bakı - 2019

Asif Kəngərli, həkim-narkoloq.

Yazıçı, Dünya Xalqları Yazıçılar Birliyinin üzvü.

NARKOTİK MADDƏ – AİLƏVİ QIRĞIN “SİLAHI”.

– Bakı, 2019. – 100 səh. (*mətni cilalanmış, şəkilli nəşr*)

Bu – narkomaniya mövzusunda yazılmış elmi-tibbi və bədii-sənədli məlumat-təbliğat kitabı olub 7-dən 77-yə kimi hamı üçün nəzərdə tutulmuşdur. Kitabdan dərslik, sinifdən-xaric oxu və təbliğat materialı kimi də istifadə etmək olar.

“Narkotik maddə – ailəvi qırğın “silahı”nın yeniyetmələrlə gənclərin həyatını dəyişdirə bilən, əldən-ələ gəzən kitabı, dostu və məsləhətçisi ola biləcəyinə inanmaq istəyirik.

K 4702060000 211-19
026

© A.Kəngərli, 2017
© A.Kəngərli, 2018
© A.Kəngərli, 2019

Giriş

Narkotik maddə qəbul edən hər bir şəxs üç yolun ayrıcına gəlib çıxır: birinci yol – qəbirə, ikincisi – “Sibirə”*, üçüncü yol isə – sağlam həyat tərzini keçirən insanlara doğru gedir...

Narkotik maddə qəbul edə-edə uzun ömür sürmək mümkün deyil: onlar qocala bilmir, orta hesabla 6 il yaşayırlar – əgər ona yaşamaq demək olarsa...

Tarixən dünyanın bir çox millətləri digərlərinin soyqırımına məruz qalıblar... İndi hansısa bir millətin yox, bütün bəşəriyyətin soyqırımı başlayıb: narkomafiya dilindən, dinindən, irqindən, cinsindən, yaşayış yerindən asılı olmayaraq dünyanın yeniyetmələrlə gənclərini hədəf seçərək onları öz qurbanına çevirir, məhv eləyir. Bəşəriyyət total terror, total soyqırımın əlində aciz qalıb: sağlamlığımız, əsrlərlə formalaşan genofondumuz, mənəvi-əxlaqi dəyərlər, mədəniyyət, milli mentalitet, ailə institutu, elm, din, maddi resurslar ... Damoql qılıncı altında böyük bir təhlükədədir, insanlar!

Müəllif

Ön söz

“Bəla” nə qədər maraqlı, nə qədər ibrətamiz kitab olsa da o, bədii əsərdir, təbliğat üçün deyil, ona görə də “Tütünçəkmə barədə hər şey”, “Alkoqol – sağlamlığın və sağlam həyat tərzinin düşməni”, “Narkotik maddə – ailəvi qırğın “silahı” adlı kitabları yazmaq zərurəti yarandı. Üç il əlləşib-vuruşub bu savab işin yiyəsi oldum. Çox çalışdım ki, hər kitab konkret mövzunu dolğun əhatə eləsin: oxucunu həqiqətən sil-kələyib ayılsın, onu düşündürsün, bir çox suallarına cavab verə bilsin – bir sözlə, oxunsun, fayda versin, amma makulaturaya çevrilməsin. Hələ, bəlkə, kiminsə həyatını dəyişdirsin; çünki siqaret çəkən, spirtli içki içən, narkotik maddə qəbul eləyən – bir cür adamdır, onu eləməyən – tamamilə başqa adam... İstəyirdim ki, kitablar məzmunca – lakonik, ölçücə – kiçik olub çantaya, cibə yerləşsin, özü də şəkili olsun, çünki söz kimi şəkil də informasiya daşıyıcısıdır.

Əminəm ki, asılılıq verən maddələr barədəki bu seriya kitablar hər qəlbə, hər kitabxanada öz layiqli yerini tutacaqdır. Onlar bilik və məlumat mənbəyi kimi maariflənmə işində yardımçınız olacaq, zövqünüzü ox-

şayacaq, sizi Xeyirin Şərə qalib gəlməsi üçün səsləyəcəkdir...

Çox vacib saydığım bu missiyanı yerinə yetirə bildiyimə görə rahat və xoşbəxtəm – bunun üçün Allahın mənə verdiyi möhlətə, ailəmə, bir də dostlarıma minnətdaram.

Asif Kəngərli

Sən kimin tərəfindəsən – Allahın, yoxsa Şeytanın? Siqaret çəkmək, içki içmək, narkotik qəbul eləmək Allahın yolundan çıxmaq deyil, bəs nədir?

Sən həyatını necə yaşamaq istəyirsən: sağlam və azad bir insan kimi, yoxsa... xəstə və kölə kimi? Dünyanın ən böyük neməti – sağlamlıqla azadlıqdır!

I. Ümumi hissə

* * *

Sənin üstünə üçbaşı əjdaha hücum çəkmək istəyir. Əjdahanın bir başı Siqaret, ikinci başı Alkoqol, üçüncü başı isə Narkotik adlanır. Əgər sən siqaret, alkoqol və narkotikdən uzaq olsan, onda əjdahaya qalib gələ bilərsən, yox, zəiflik eləsən, yaqin bil ki, o əjdaha səni udacaq!

* * *

Siqaretlə Alkoqol çoxdan evimizə girib keçib yuxarı başda oturublar, biz onları evdən eşi-yə ata bilmirik.

Narkotik isə qapını aralayaraq zorla içəri təpilmək istəyir; indi həm ölkəmizdə, həm də dünyanın hər yerində elə bu mübarizə gedir: kim kimi...

Əgər biz imkan versək ki, Narkotik də içəri girsin, onun iki ayrılmaz “dostu” var – birinin adı Hepatit C-di, o birininki AIDS – onlar da gələcəklər... Ondən sonra belə evdə yaşamaq nə dərəcədə mümkün olar?

Həkim-yazıçı Asif Kəngərlinin “Bəla” və “Bəda” adlı kitablarına dair RƏY

Həkim-yazıçı Asif Kəngərli müəllifi olduğu “Bəla” və “Bəda” adlı kitablarındakı əsərlərin orta məktəbin ədəbiyyat proqramına salınması üçün məktubla Təhsil Problemləri İnstitutuna müraciət etmişdir. Bu məqsədlə hər iki kitab (“Bəda” kitabı Azərbaycan dilində olan “Bəla” kitabının rusca variantıdır) institutun əməkdaşları tərəfindən oxunmuş, müzakirə edilmiş və müəyyən edilmişdir ki, kitabda toplanmış pyes və hekayələr müasir dövrdə aktualıq kəsb edən, gənclər üçün böyük bəlaya çevrilən bir mövzuya – narkomaniyaya həsr edilmişdir.

Kitabın maraqlı cəhətlərindən biri də onun müəllifinin həkim olmasıdır. Bu, əsərdəki hadisələrin real həyatdan götürüldüyünə oxucunu inandırır. Kitabda narkomaniyanın narkomanın özü və ailəsi üçün, həm də cəmiyyət və dövlət üçün böyük bəla, təhlükə olduğu oxucunun nəzərinə çatdırılır, gəncliyi bu bəladan uzaq olmağa səsləyir.

Hər bir pyes və hekayələrin əvvəlində oxuculara ünvanlanmış aforizmlər verilmişdir ki, bu, əsərin özü qədər təsiredici xarakterə malikdir. Əsərlərin dili sadə, anlaşılıqdır. Obrazların dilində onların özünəməxsus müəyyən ifadələr işlənsə də, kitabın sonunda lüğət verilmişdir.

“Bəla” və “Bəda” kitablarındakı əsərlərin maarifləndirici xarakterə malik olduğunu nəzərə alaraq həmin əsərlərdən dərslik və dərs vəsaitləri hazırlanarkən təlim materialı kimi istifadə olunması məqsədəuyğun hesab edilir.

*Azərbaycan Respublikasının
Təhsil Problemləri İnstitutu*

“Məndən söyləməkdir, sizdən...”

Həyatda olduğu kimi, bu aləmdə də hər şey sadədən mürəkkəbə, azdan çoxa doğru gedir: adam əvvəlcə siqaret çəkir, sonra nəsə çəkir, axırda iynə vurur... Narkotikə tərəf gedən o bəlalı yol məhz siqaretdən başlayır. Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı bir araşdırma aparıb: onlar siqaret çəkməyə başlayan gəncləri on-on ayıraraq yollarını izləyiblər. Məlum olub ki, hər onluğun beşi yalnız siqaret çəkməklə kifayətlənib, ikinci beşliyin isə ikisi bir-iki dəfə, ikisi beş-on dəfə, biri isə daimi nəsə çəkən xəstəyə – nəşəxora çevrilir. Həmin xəstə beş-altı ildən sonra ağır narkotikə – heroinə keçir. İş bununla da bitmir, o narkoman əvvəlcədən tanıdığı dost, yoldaş, qohum, qonşuları heroinə cəlb etməyə çalışır. Nəticə isə çox acınacaqlı olur, istəsəniz bunu siz özünüz də təsəvvürünüzdə canlandırma bilərsiniz. Demək, bu günün siqaret çəkəni sabahın potensial narkomanı deməkdir, ona görə də siqaret çəkməyə sadəcə siqaret-çəkmə kimi yox, narkomanıyanın başlanğıcı kimi baxmaq, ona qarşı ciddi mübarizə aparmaq lazımdır – başqa yol yoxdur!

Əvvəllər narkotikin nə olduğunu bilməyən bir gənc, deyək ki, heroin qəbul etməyə başladı. Gəlin görək, bu zaman narkotik maddə həmin gənci nələr-

dən məhrum edir? Mənə görə, o adam beş şeydən – əvvəla, can sağlığından, pul-paradan, yaxşı addan, sonra həm bu dünyasından, həm də o dünyasından məhrum olur:

– o, hər şeydən qabaq, insanın sağlamlığını əlindən alır, onu ağır xəstəliklərə düşür edir. Narkomaniya – psixosomatik xəstəlik sayılır, yəni bu həm başın, həm də bədənin xəstəliyidir. Beləsinin nə sağlam canı, nə də sağlam ruhu ola bilər.

– narkotik maddə bahadır, onu almaq çoxlu pul tələb edir. Daim artan bu tələbatı ödəmək üçün narkoman pula gedən nəyi varsa, satır, həmin pulu isə narkotikə sərf edir. Nəticədə, əvvəllər zəngin olan bir şəxs sonda var-yoxdan çıxır, müflisləşir, borca düşür... Narkomaniya – öz ölümünü pulla satın almaqdır.

– hər kəs istəyər ki, yaxşı adı olsun, “çünki yaman addan ölüm yaxşıdır”. Narkoman kim olursa-olsun, hansı ad-sana, fiziki ya maddi imkanlara sahib olursa-olsun, onun adına bir damğa vurulmuş olur: “Narkoman” – o, bu ləkəli adla da yaşamaq məcburiyyətində qalır.

– narkotik maddə insanı bu dünyanın nemətlərindən məhrum edir: o, ailəsindən, dostlarından uzaqlaşır, həyatdan, təbiətdən, yeyib-içməkdən, görməkdən, işi, məşğuliyyəti, yaxud hobbisindən zövq almır. Axırda isə o, cinayətə sürüklənir... Narkomanın yalnız bir arzusu olur: nə olursa-olsun heroin tapmaq, iynə vurmaq! Əslində narkoman heç o mad-

dədən də həzz ala bilmir, yalnız “ağrıya vurur”, amma buna baxmayaraq, güclü meyilin də qarşısında duruş gətirə bilmir, yəni “həm Əli aşından olur, həm də Vəli aşından”.

– narkotik maddə insanı o dünyanın nemətindən – cənnətdən də məhrum edir, çünki Allahın buyurduğu doğru yoldan sapıb Şeytana qulluq eləyən bir bəndəni Allah öz cənnətinə niyə qəbul eləsin?

Narkotik, dərman maddələri, yaxud alkoqoldan sui-istifadə insanın sanki qibləgahını dəyişdirir, o, Kəbəyə deyil, artıq Şeytana səcdə qılır, bütün çirkinliklər də elə buradan qaynaqlanır. “Əgər içki bütün çirkinliklərin anasıdırsa, onda narkotik də onun atasıdır”.

Mən Yer üzündə ikinci elə bir şey tanımıram ki, narkotik maddə qədər insanı hər şeydən belə total şəkildə məhrum eləyə bilsin!

Sağlam bir gəncin narkotikə uyması bir əsgərin itirilməsi, yaxud bir qızın “boş” qalması deməkdir. Əgər o ailəlidirsə, onda o ailənin başı üzərində Dəməkl qılıncı asılmış kimidir: boşanma təhlükəsi gündəgündə artır. Orasını da deyim ki, ailəli narkomanlardan törəyən müxtəlif fiziki və psixi qüsurlu uşaqların problemləri də əmələ gəlib, uşaqlar böyüdükcə o problemlər də artır, böyüyür...

Azərbaycanda 30 min (2017) qeydiyyatda olan psixoaktiv maddə qəbuledicisi – xəstə var. Əhali arasında belə xəstələrin ümumi sayını tapmaq üçün

həmin rəqəmə bir sıfır əlavə etmək qəbul olunub. Demək, Azərbaycanda 300 min belə xəstə yaşayır – onlar asılı şəxslər adlanır. Həmin xəstələrlə bir yerdə yaşamaq məcburiyyətində qalan, hər gün əsəbiləşən, yuxusu pozulan, zillət çəkən ailə üzvlərinə isə müştərək asılı şəxslər deyilir. Əgər asılı + müştərək asılı şəxsləri toplasaq, onda çox böyük bir rəqəm alınar. Müştərək asılılar asılı şəxslərin yaratdığı problemlərin içərisində çapalayır, əziyyət çəkir, xəstələnilər: çünki “xəstə xəstə olmaz, xəstə becərən xəstə olar”, – deyiblər. Narkomaniya, toksikomaniya və ya alkoqolizmə qarşı mübarizə aparmaq həm də həmin şəxslərin səhhəti, bəlkə də, həyatı uğrunda mübarizə aparmaq deməkdir.

Azərbaycanın qarşısında iki böyük problem durur: Qarabağ münaqişəsi, bir də siqaret, alkoqol, narkotik maddələrlə, onların fəsadlarının gətirdiyi problemlər. Bu problemləri necə həll etməli, bir çıxış yolu varmı?

1996-cı il tarixdə narkotik maddələrin qeyri-qanuni dövriyyəsi ilə mübarizə aparmaq üçün Prezident sərəncamı imzalanıb. O sərəncama görə, xüsusilə Təhsil Nazirliyi ilə Mədəniyyət Nazirliyi kompleks maarifləndirici və profilaktik tədbirlər görməlidirlər.

Təhsil Nazirliyi ədəbiyyat üzrə tədris proqramına tabakomaniya, alkoqolizm və narkomaniyadan bəhs edən əsərlər salmalı, onları tədris etməlidir.

Müəllifi olduğum “Zəhrimar” hekayəsini aşağı siniflərdə, “Bəla” pyesini isə yuxarı sinifdə tədris etməyi təklif edirəm. Bu əsərlərin mövzusunda uyğun inşalar yazılmalı, bu problemlər hər sinifdə müzakirə predmetinə çevrilməlidir.

Mədəniyyət Nazirliyində isə “Bəla”, “Zəhrimar” adlı pyeslərlə digər müəlliflərin əsərləri həm Azərbaycan, həm də rus dillərində tamaşaya qoyulmalı, filmlər çəkilməli, kitablar çap olunmalıdır. Elə etmək lazımdır ki, orta məktəb şagirdləri ədəbiyyatdan bir dərsi teatrda keçsinlər, bu mümkün deyilsə, onda həmin dərsin sinifdə film-nümayişi təşkil edilməlidir. Belə çox maraqlı, əyani olar, yadda qaldı. Axı nə vaxta qədər müəllim danışacaq, şagird isə qulaq asacaq?

Yeri gəlmişkən, yaxşı olardı ki, bütün orta məktəblərin yuxarı siniflərində iki mövzuda filmlərin göstərilməsi vacib sayılsın:

1) Qarabağ, soyqırım, 20 Yanvar mövzusunda olan filmlər.

2) Siqaret, alkoqolla narkotik maddələr barəsində çəkilmiş filmlər.

Bütün bunlar nə çox xərc, nə də vaxt aparmayan, gənc nəslin tərbiyəsində mühüm rol oynaya bilən çox effektiv, faydalı işlər olmuş olardı.

Məndən söyləməkdir, sizdən...

Bakı, 2012.

Sizinlə söhbət

“Bir müsəlman qardaşı düz yola hidayət etmək savabdır”

Qurani-Kərim

Əziz oxucum! İşimlə əlaqədar mənə çoxlu müraciətlər olur. Narkotikin bəlasına düşən, alkoqolun gətirdiyi əzablarla əlləşən, tütünün zəhərini udan dərddə, xəstə, bədbəxt insanlar ya yanıma – iş yerimə gəlir, ya da mənə zəng edirlər. Xəstələri çox vaxt ya qohumları, ya da dostları gətirirlər. Tək-tək hallarda narkoman özü “öz ayağı” ilə gəlir. Günlərin birində bir nəfər yanıma gəlib dərdsini belə danışdı:

– Doktor, mən neçə il ydi ki, – adını demək istəmirəm – bir nüfuzlu idarədə işləyirdim. İşim də çox yaxşıydı – altımda “slujebni”* maşınım, işim, gücüm, pulum, param. Əlim üstə əl yoxuydu! Mənim bir sözümlə bağlı qapılar açılır, min dollarlıq işi bir telefon zəngi ilə həll eləyirdim.

Sonra işimi dəyişdim, kommersiya* ilə məşğul oldum – bu işim ondan da yaxşı oldu. Nə başını ağrıdım, dörd ildə yeddi maşın dəyişdim, hamısı da xarici maşınlar. Özümə şəhərin mərkəzində villa tikdirdim, dükan aldım, firma açdım. Gör nə aləm idi ki, “krupnı partiya”* sələmə pul buraxırdım. Günümü də keflə keçirirdim: yemək-içmək, gəzmək, sauna, bazlıq... Sonra başladım qumar oynamağa, bala-

bala nəşə çəkməyə. Heç ağılıma da gəlməzdi ki, mən iynə vuram! İynə vuranlardan zəhləm gedirdi, kişi saymırdım onları. Hələ iki-üç nəfəri narkotik üstə işdən də qovmuşdum. İşə bax ki, axırda özüm narkoman oldum!

Nəyim varıydısa, hamısını, hamısını “mal”a* verdim. İki dəfə “ilişdim”*, olan-qalanımı da “it”lər* tutub aldılar. İndi pis gündəyəm, doktor, cibimdə siqaret pulum da yoxdu. Məni görən tanımır, yarı canım qalıb: 110 kilodan 70 kiloya enmişəm. Arvadımın əsəbləri korlanıb, onda tez-tez ürəkətmə tutmaları olur. Özüm də ki, hamının yanında biabır olmuşam! Dünən az qala ölmüşdüm, bir dostum qurtardı, o olmasaydı, getmişdim! İndi gəlmişəm məni müalicə eləyəsiz, çünki bilirəm ki, bu işin axırı yoxdu! Özü də anonim yolla, adımın kitab-dəftərə düşməyini istəmirəm.

Bu hekayətdəki şəxs kompleks müalicə alıb evinə getdi. Bu yaxınlarda təkrar kurs müalicə üçün yenə yanıma gəlmişdi. O, belə bir söhbət elədi: “Doktor, mən müalicədən sonra Siz dediyiniz kimi, üç ay girdim evə, evdən eşiyə çıxmadım, o “dostlar”la da əlaqəni birdəfəlik kəsdim! Üç aydan sonra başladım işləməyə... O vaxt utandım sizə deməyə ki, 400 min dollarlıq villanı mən 110 minə satmışam... Əlimə pul gələn kimi həmin villanı 120 minə bir dava-qışqırıqla geri aldım, çünki o evdə gözüm vardı. İndi borclarımın çoxunu vermişəm, azı qalıb, Allah qoysa, qalanlarını da verəcəm. Mən o kökə

düşməyimin səbəblərini çox götür-qoy eləmişəm. Düşündüm ki, “bəlkə, pul məni qudurtmuşdu, ya bəlkə, kiməsə pislilik eləmişəm, Allaha xoş getməyib?” Sizdən yaxşı olmasın, Seyidağa adlı bir dostum var, onun dediyi sözlər mənə yaman təsir elədi! Müalicədən sonra Seyidağa məni yoluxmağa* gələndə üzümə “qırmızıca” belə dedi: “Acığın gəlməsin, sənin günahın çoxdu: dinimizdə sələmlə pul vermək günahdı – sən veribsən, qumar oynamaq, narkotik qəbul etmək, araq içmək qadağandı – sən bu qadağanı pozubsan, başqasının arvadına, qızına pis gözlə baxmaq olmaz – sən bunları da eləyibsən! Yəni sən yolunu azıbsan, çünki Şeytana uyubsan – bütün bunlar da elə ona görə sənin başına gəlib. Allahın barmağı yoxdu ki, soxa adamın gözünə! Sən gəl, tövbə elə, Allaha tapın!”

Elə bil yatmışdım, ayıldım! İndi Quran oxuyuram, namaz qılıram, Allahın buyuruğundan kənara çıxmıram. Yəqin ona görə də Allaha şükür ki, işlərim “yağ kimi” gedir...

Ədalət naminə onu demək lazımdı ki, müalicə olunan narkomanların heç də hamısının aqibəti belə müsbət sonluqla bitmir...

Mənim məqsədim – şahidi olduğum hadisələrdən birini mümkün qədər yığcam danışmaqla “ağ ölüm”ün insanlara, ailələrə gətirdiyi bəlalarla sizi tanış eləmək idi. Sizin qohumlarınız, qonşularınız, tanışlarınız arasında, yəqin ki, belələri var... İstər nar-

komaniya olsun, istərsə alkoqolizm – əgər vaxtı keçməyibsə – uğurla müalicə oluna bilər. Mən həkimə vaxtında müraciət edənlərin heç birinin peşman olduğunu hələ şahidi olmamışam.

Əziz oxucum! Gəlin belə şərə qalib gəlmək üçün yollar axtaraq; o yollardan ən doğrusu isə əzab çəkən xəstəni tez həkim-narkoloqa şövq etməkdir.

Müalicə olunmaq qərarına gələn pasiyentlərə bir-iki kəlmə sözü var. Qoyun mən deyim, onlar eşitsin:

– Hörmətli pasiyent!

Siz ömrünüzdə bəlkə də ən vacib qərarlardan birini qəbul etmişiz – sizi bu cəsarətli qərara görə təbrik edirəm. Bu gündən siz narkotiklərdən tam imtina etməklə, yeni həyata qədəm qoyursuz.

Müalicəyə başlayırsız... Onun uğurlu olması isə ən çox sizin özünüzdən asılıdır.

...Amma narkomanların çoxu qarşılarına yaxın adamlarını “müalicə olunuram” adı ilə aldatmaq, vaxt qazanmaqla maneə eləmək, ölməmək üçün qanını “yudurtmaq”, həbsdən yaxa qurtarmaq, dozanı azaltmaq ... kimi məqsədlər qoyurlar. Belələri sonradan tezliklə “büdrəyir”, yenidən öz bəd əməllərinə davam edirlər. Bəziləri isə dözümsüz, iradəsiz olduqları üçün təkrar narkotikə “düşürlər” ...

Uzun müddət narkotik maddə qəbulu həm fiziki, həm də psixi asılılıq əmələ gətirir. Dərmanlarla müalicə xəstəni yalnız fiziki asılılıqdan çıxarır: “lom-

ka”* ağrıları keçir, yuxu bərpa olunur, iştaha açılır, ovqat yaxşılaşır, daxili üzvlərdə olan patologiya aradan qalxır... Psixi asılılıqdan çıxmağa isə aylar, hətta illər tələb olunur...

Bu bələdan həqiqətən yaxa qurtarmaq istəyənlərin məqsədi, iradəsi, kişiliyi olmalıdır. Narkotikdən “qırılmaq”* istəyənlər Şeytana qalib gəlir kimi böyük bir qəhrəmanlıq ələməlidirlər. Siz, bu qəhrəmanlığa hazırsız?

Onu da bilin ki, müalicə prosesi uzun, əziyyətli bir işdir: bu yolun əvvəlində iztirablar, çətinliklər, sonunda isə sevincə xoşbəxtlik var. Bu çətinliklərə tab gətirməyənləri isə ya qəbr, ya da “Sibir” gözləyir.

Müalicəyə başlayırsız... Bir anlığa öz keçmişinizi, işinizi, ailənizi, dostlarınızı xatırlayın. Narkotik maddə qəbulundan əvvəlki o gözəl həyatınızı indiki “qara günlər”inizlə müqayisə edin, özünüzlə bərabər yaxınlarınızın da ömrünü “çürütdüyünüzü” düşünün, satın-sovduqlarınızı, maddi və mənəvi itkilərinizi bir daha hesablayın...

Onu da unutmayın ki, siz Şeytanın şərəfsiz yolundan Allahın buyurduğu halal yola tərəf gəlmisiz.

Xoş gəlmisiz, Allah özü sizə kömək olsun!

Naxçıvan, 2002 – Bakı, 2007.

F. Köçərli adına
Respublika Uşaq
KİTABXANASI
17 INV. № 111603

II. Elmi-tibbi hissə

Narkomaniya (yunanca narko – yuxu, maniya – meyllilik) – narkotik maddələrə patoloji meyilliliklə xarakterizə olunan, orqanizmin funksiyalarında ağır pozuntulara səbəb olan proqredient* xəstəlikdir.

Narkotik termini (yunanca narkotikos – yatızdıran) – özündə tibbi, sosial və hüquqi 3 meyarı birləşdirir:

- tibbi meyar, narkotik maddələrin mərkəzi sinir sisteminə spesifik təsir etməsindən ibarətdir;
- sosial meyar, narkotik maddələrdən istifadənin sosial problemlər yaratmasını nəzərdə tutur;
- hüquqi meyar isə narkotik maddədən istifadənin sosial təhlükə və kriminogen olmasını özündə ehtiva edir.

Narkotik maddə qəbulu 3 sindrom əmələ gətirir:

- 1) orqanizmin reaktivliyinin dəyişilməsi sindromu;
- 2) psixi asılılıq sindromu;
- 3) fiziki asılılıq sindromu – elə bu sindromlar da narkomanı sağlam adamdan fərqləndirir.

Kannabinoidlər – (cannabis indica) həşiş, anaşa, marixuana, nəşə, “ot”

Tarixi

Həşiş – çətənə bitkisindən alınır, onun necə təsir etməsi barədə bəzi qədim xalqlar hələ o vaxtlardan da bildirdilər. Qədim şumer – kəngərlilərin mixi əlifbası ilə yazdıqlarında, qədim hind və qədim Çin əlyazmalarında bu haqda məlumatlar tapmaq olar.

1810-1860-cı illərdə Avropada kannabisin terapevtik xüsusiyyətləri həkim və farmasevtlər tərəfindən öyrənilirdi, ondan bronxial astma, boğulma tutmaları, təşviş, həyəcanlı hallarda, hətta ağrıkəsici, qıcolma əleyhinə dərman kimi də istifadə edilirdi. XIX əsrin axırında marixuananın “müalicəvi” keyfiyyətləri şübhə altına düşdüüyü üçün həkimlər ondan imtina etdilər, lakin marixuana Avropa və Amerika əhalisi arasında artıq yayılmışdı. 1930-cu ildə ABŞ-da çətənə preparatları qadağan olundu, amma altmışıncı illərdə Amerika və Avropada həşiş qəbulu epidemiyaya şəklini aldı. İndi – kannabinoidlər ən çox istifadə edilən narkotik maddələrdən biridir; Yer üzündə 200 milyona yaxın nəşəçəkən xəstə var – bu, dünya əhalisinin 3,5%-i deməkdir.

Spirтли içkilərin qadağan olunduğu müsəlman ölkələrində marixuana nəşəverici maddə kimi çox yayılmışdır.

Təsir mexanizmi

Marixuana – çətənə bitkisinin çiçəyi, toxumu ilə yarpaqlarının qurudulduqdan sonra doğranmış qatışıqına deyilir. Bu bitkidən alınmış özünəməxsus qoxusu, acı dadı və daha çox narkotik təsirə malik qatı qətran isə – həşiş adlanır.

Əsas istifadə vasitəsi – içi boşaldılmış papiros, siqaret və ya çubuqla çəkilməsi üsuludur; çox vaxt tütünlə marixuananı qatışdırıb siqaret kimi birgə çəkirlər, lakin ondan daxilə qəbul edilə və yeməyə də qatıla bilər.

Kannabinoidlər insan orqanizmində yağ toxumalarında toplanır; o, dərkətmə, yada alma, yadda canlandırma, qavrama və motor koordinasiyanın pozulmasında mühüm rol oynayır.

Kliniki əlamətləri

Marixuananın çəkilməsindən bir neçə dəqiqə, həşişin daxilə qəbulundan isə 30 dəqiqə sonra intoksikasiya əlamətləri başlayır. Kannabinoidlərdən əmələ gələn sərxoşluqda istilik hissi, bədəndə yüngüllük, halsızlıq, hərəkətdə astagəllik və fəaliyyətsizlik – xarakterik haldır. Xarici qıcıqlara həssaslıq artır: çiçəklər olduğundan parlaq, musiqi çox cəlb-

edici, zaman axarı kəskin yavaşımış kimi qavranılır. Eyforiya – yerli-yersiz gülməklə əhvalın yüksəlməsi ilə xarakterizə olunur. Psixomotor və nitq oyanıqlığı müşahidə olunur – onlar çox danışmağa, özlərini öyməyə, oxuyub oynamağa meyilli olur, erotik hiss güclənir, iştaha artır, susuzluq, ağızda quruluq əmələ gəlir. Koordinasiya və tarazlığın pozulması bədbəxt hadisə ilə sonuclana bilər. Bu əlamətlər 2 saat ərzində kəskin olsa da, sonra tədricən zəifləyir və dozadan asılı olaraq 6-12 saat davam edir. Bu zaman taxikardiya, bəbəklərin böyüməsi, gözdə qızartı, ağızda quruluq xasdır. Hər gün və ya günəşəri marixuana çəkilməsi 3 aydan sonra asılılıq yaradır, tolerantlıq isə çox az artır. Bu narkotikə meyillik dövrü – halsızlıq, yuxusuzluq, ürəkbulanma, tərləmə, əldə əsmə, yuxu pozğunluğu ilə müşayiət olunur, əhvalın enməsi isə özünəqəsd etməyə qədər gedib çıxma bilər. Marixuanadan çox istifadə – tənəffüs yollarında, ağ ciyərlərdə ağır xəstəliklərə və testosteronun azalması hesabına kişilərdə impotensiya inkişaf edə bilər. Belə şəxslərdə diqqət, yaddaş və əzmkarlıq azaldığından onlar işin öhdəsindən gələ bilmir, şəxsiyyətdə deqradasiya isə bütün fəaliyyətə mənfi təsir edir, psixi xəsətəliklərə tutulma asanlaşır, daha ağır narkotiklərə keçmə ehtimalı böyüyür.

Diqqət!

Sual – Marixuanadan istifadə nəyi ilə təhlükəlidir?

Cavab – Marixuana yüngül narkotik maddə sayılsa da, ondan 3 təhlükə gözlənilir:

1 – amotivasiya sindromu, yəni xəstə heç bir işində məqsədyönlü, ardıcıl olmur, hər işə barmaqarası baxır, avaralanır;

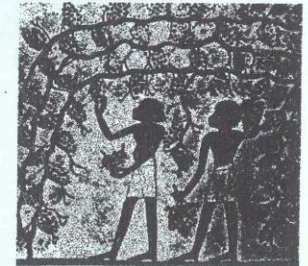
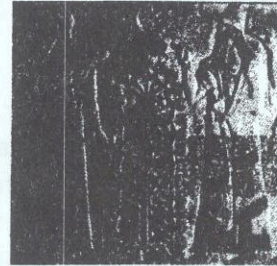
2 – marixuana “beyini qurudur”, yəni ondan sağalmaz psixi xəstəlik olan şizofreniya inkişaf edir;

3 – marixuana ağır narkotiklər üçün “trampin” rolunu oynayır, yəni 4-5 il nəşə çəkən xəstə sonda heroin və digər ağır narkotik maddələrə keçir...

Opioidlər – tiryək, morfin, heroin, kodein

Tarixə bir səyahət

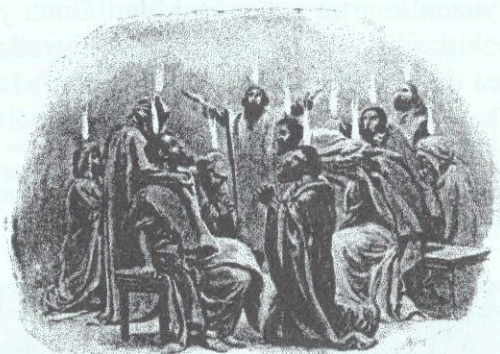
Narkotik maddələrin (opioidlərin) qəbulu tarixi b.e.ə. 5 min il qabağa qədər gedib çıxır. Narkotikin bir maddə kimi insan əhvalını dəyişməsi barədə şumerlər – qədim türklər, qədim romalılar və qədim yunanlar artıq xəbərdar idilər. Onun yuxugətirici, sakitləşdirici və ağrıkəsici xüsusiyyətləri haqda, eləcə də tiryəkin hazırlanması və istifadəsi qaydaları barədə tarixi mənbələrdə çoxlu məlumatlar var. O vaxt şumerlər – kəngərlilər tiryəki – “gil” adlandırırdılar; türk mənşəli bu söz indi də işlədilməkdədir, mənası – şadlıq deməkdir.

Çin imperatoru Şən-nunun b.e.ə. III minilliyə aid dərman kitabçasında həşişin “öskürəyə, ayaqışlətməyə və yaddaş zəifliyinə” qarşı verilməsi məslə-

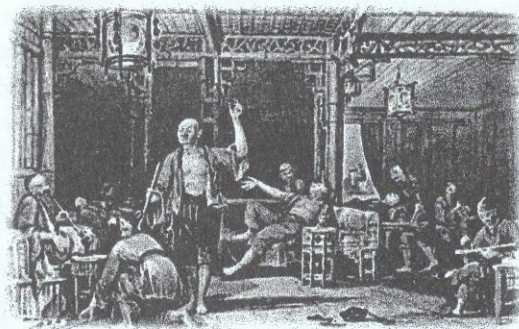
hət görölür, skiflərdə isə çətənə toxumu+tiryək bir çox xəstəliklərdə işlədilirdi. Qədim hindular da koka yarpaqlarından müalicə məqsədi ilə yararlanıblar.

Opiy (tiryək) – yunanca “şirə” deməkdir. Ondən Hippokrat, Qalen və digər qədim dünya həkimləri dərman maddəsi kimi uğurla istifadə etmişlər. B.e.ə. 350 il qabaq Teofrasta aid tibbi təyinatlarda da tiryəkə rast gəlmək mümkündür.

Tiryəkin vətəni Kiçik Asiya hesab olunur. Oradan onun istifadəsi və mədəniyyəti Yunanıstana yayılıb. VI-VII əsrlərdən başlayaraq Misir tiryəki məlumdur. VII-VIII əsrlərdə tiryək Turan, Hindistan və Çinə gedib çıxıb. Avropada opiumun istifadəsi Paraselslə (XVI) başlayır – onun hazırladığı dəmləmə “landaum” adlanır və ən müxtəlif pozuntularda verilir. Tiryək barədə sonrakı məlumatlara Böyük Britaniyanın Çini zəbt etmək istədiyi orta əsrlərdəki

məlumatlarda rast gəlmək olar. İngilislər Çindən ipək, düyü, çay, qızıl və xəz alır, dəyərini gümüş sik-kələrdə ödəyirdilər ki, buna da onların imkanı çatmırdı. Onlar ödəniş vasitəsi kimi tiryəkdən istifadə etməyə başladılar. Nəticədə, Çində tiryəkçilər xeyli artdı. İngilislərin əsas məqsədi – Çini iqtisadi və hərbi cəhətdən sarsıtmaq, onu parçalayıb sərvətlərini Hindistan kimi talayıb aparmaq idi... Tiryəki çinli gənclərin başına açdığı bəlalardan xilas etmək üçün Çin imperatoru 1839-cu ildə Kantonda “tiryək ehtiyatlarını müsadirə və məhv etmək, tiryək yüklü gəmiləri isə dənizdə batırmaq” barədə fərman verdi – bunu bəşəriyyət tarixində ilk antinarkotik dövlət tədbiri hesab etmək olar. Nəticədə, ingilislərlə çinlilər arasında tarixdə tiryək müharibələri adı ilə bilinən müharibələr baş verdi (Birinci Tiryək müharibəsi – 1840-1842, İkinci Tiryək müharibəsi – 1856-1860).

Avropada narkotik maddələrin yayılması İngiltərədə 1840-cı ildə antialkoqol qanunlarının qəbulundan sonra başladı. Adamlar alkoqola əvəz kimi tiryək həblərindən geniş istifadə etməyə başladılar. İngiltərədə 1859-cu ildə 27.5 ton tiryək həbi satılmışdı ki, bu da əhalinin 5%-nin daim onu qəbul etməsi demək idi!

O illərdə Fransada həşiş və “absent” adlı maddənin qəbulu geniş vüsət almışdı. Çox zərərli olduğu üçün “absent” bu ölkədə sonradan qadağan olundu. Həşiş (nəşə, marixuana) şair, yazıçı, yüksək çinli məmurlar, gənclər və qadınların sevdiyi və çox istifadə etdiyi maddə idi. Orada hətta 1830-1940-cu illərdə “həşiş sevənlər klubu” da yaradılmışdı.

Hesab olunur ki, Krım (1853-1856), Fransa-Prussiya (1870-1871) və Amerika Birləşmiş Ştatlarındakı Vətəndaş müharibələri morfinizmin “çiçəklənməsinə” rəvac vermişdir. Səbəb isə müharibə vaxtı sayısız-hesabsız yaralı və xəstələrin əmələ gəlməsi, düşmənlə ön cəbhədə olarkən real ölüm təhlükəsi, qorxu, xof və sair amillər narkotiklərin həddindən artıq istifadə edilməsi və narkomaniyanın yayılması ilə nəticələnmişdir. Birləşmiş Ştatlarda Vətəndaş müharibəsində ondan hər iki tərəfdən o qədər çox (400 000 adam) istifadə edilib ki, ona o vaxt “əsgər xəstəliyi” də deyilirdi. I və II Dünya müharibələri zamanı və savaştan sonra bütün xəstəliklər, o

cümlədən narkomaniya, tabakomaniya və alkoqolizm də çox artmışdır.

1806-cı ildə alman əczaçısı Zertyurner təmiz halda morfin, 1932-ci ildə isə R.Robike kodein aldı. Morfin XIX əsrin ortalarında xeyli yayıldı, 1864-cü ildə şprisin kəşf edilməsi isə inyeksiya morfinini çox populyar etdi və həm Avropada, həm də Birləşmiş Ştatlarda narkotiklərdən asılılıq problemləri əmələ gəldi. Morfinin iynə ilə yeridilməsi ağır yaralıların ağrısını tez götürdüyü üçün əsas dərmana çevrilmişdi.

XIX əsrdə həkim və əczaçılar opiatlardan çox geniş istifadə etməyə başladılar ki, bu da narkomaniyanın inkişafında mühüm rol oynadı. Opium preparatları demək olar ki, bütün xəstəliklərin müalicəsində təyin edilirdi: qida zəhərlənmələri, öd daşı, baş ağrıları, pnevmaniya, revmatizm, astma, vərəm, ürək xəstəlikləri, sifilis, quduzluq, otit, qanqrena, hemorroy və sairədə. O vaxtlar qəbul edilmiş ümumi rəyə görə, insanlar cəmiyyət üçün təhlükəni opiatlarda yox, alkoqolda görürdülər.

1874-cü ildə britaniyalı kimyaçı Raut, 1898-ci ildə isə alman farmasevti Henrix Drezer morfindən 10 dəfə güclü təsirə malik “qəhrəman imkanları” olan təzə maddə kəşf etdilər, adını da heroin (geroy, qəhrəman) qoydular. Heroin – daxilə qəbul edilən güclü ağrıkəsici dərman kimi verilməyə başladı. O vaxt elə güman edirdilər ki, heroin heç bir yan təsiri və əks göstərişi olmayan ideal preparatdır. Ondan

qrip, skleroz, ürək, mədə-bağırsaq və xüsusilə ginekoloji xəstəliklərdə tompon kimi istifadə edilirdi. O vaxtlar daha universal dərman, ümumiyyətlə yox idi və herion qısa müddətdə bütün dünyanı fəth elədi!

Yalnız XX əsrin əvvəllərində heroinin narkotik təsiri məlum oldu və artıq 1910-cu ildə onun eyforiyaedici+ağrıkəsici xüsusiyyətlərindən ibarət olması sübut olundu. Sonrakı illərdə dünyanın bir çox ölkələrində – 1950-ci ildə Avropada, 1954-cü ildə isə SSRİ-də onun istehsalı qadağan olundu, təyinatı məhdudlaşdırıldı və farmakopeyadan çıxarıldı. II Dünya Müharibəsi ərəfəsində – 1937-ci ildə Hitlerin tələbi ilə Almaniyada çox güclü bir dərman sintez olundu. Sonradan məlum oldu ki, bu – heroindən qat-qat təsirli narkotik maddə olan metadondur.

Epidemiologiyası

Hal-hazırda dünyada 20 milyon opioidlərdən asılı şəxs – xəstə var, onlardan 15 milyonu heroindən asılılığın payına düşür.

Rusiyada ən populyar narkotik maddə – heroindir. Rəsmi məlumatlara görə, bu ölkədə 500.000 narkoman var, onların da 90%-ni heroinomanlar təşkil edir. Azərbaycanda – rəsmi qeydiyyatda duran 30.000 narkoman var ki, onların da əksəriyyəti inyeksiyon narkomanlardan ibarətdir. Dünyada qəbul edilmiş qaydaya görə, qeydiyyatda olan xəstələrin sayına bir sıfır əlavə etməklə narkomanların əhali

arasında həqiqi sayını tapmaq mümkündür. Beləliklə, dünyada 200 milyon, Rusiyada 5 milyon, Azərbaycanda isə 300 min narkoman yaşayır (2018).

Klassifikasiyası

Bu qrupa aid olan narkotik anelqetiklər təbii (tiryək, morfin, kodein, omnopon), yarım sintetik (heroin) və sintetik yolla (promedol, metadon və s.) alınır. Bu preparatlar morfinəbənzər təsir edir – onların ağrıkəsici və eyforiyaedici təsiri oxşardır. Tiryək – yabanı halda bitən xaş-xaşdan (tiryək lələsi) alınır. Opiatlar – ağ və ya qəhvəyi rəngli toz halında olur. Kustar üsulla hazırlanmış tiryək çox vaxt daxilə qəbul edilir, bəzən isə damara vurulur.

Eyforiya – venadaxili inyeksiyada 10-30 saniyəyə, əzələ və dərialtına vurulanda 3-5 dəqiqəyə, burundan 10-15 dəqiqəyə, daxilə qəbulda isə 15-30 dəqiqəyə baş verir.

Eyforiya iki fazada olur: birinci fazada narkotik “prixod” verir, yəni bədən ehtizaza gəlir, qarından yayılan xoş istilik dalğası başa vurur, üzün dərisində ləzzətli iynələmə hissi, ətraflarda xoş ağırlıq, ağızda quruluq olur – bu, 1-3 dəqiqə çəkir. Özü də bu yalnız damardaxili inyeksiyada hiss olunur, digər yolla qəbulda və damardaxili inyeksiyanın sonrakı dövrlərində nə “prixod”, nə də kayf əmələ gəlmir. İkinci faza üçün – eyforiya, ruhani bir sakitlik, kayf, fiziki rahatlıq hissi, diqqət və yaddaşın kütləş-

məsi, əhvalın xoş olması, sifətdə mimikanın azalması, göz qapaqlarının yarıyuxulu olması xasdır.

Narkomanlar sonradan o kayfı hiss etmək üçün dozanı artırmağa məcbur olurlar, lakin bu da kömək etmir, çünki toleranlıq* sürətlə yüksəldiyindən onlar ancaq “ağrıya vururlar”, yəni yalnız ağrı hissini dəf edə bilirlər...

Klinikası

Heroinin 3-8 damardaxili inyeksiyasından sonra asılılıq əmələ gəlir. Asılılığın əsas əlaməti – daima opioidləri axtarmaq, onu tapıb vuraraq ağrılardan müvəqqəti olaraq azad olmaq və psixi diskomfortu aradan qaldırmaq istəyidir. Asılılıq sindromu formalaşdıqdan sonra xəstə opioidləri daim qəbul etmək məcburiyyətində qalır və cəmi 15-30 günə toleranlıq yüksəlir. Narkotik maddəni tapa bilməyəndə xəstədə əhvalın düşməsi, aqressiya, ağrı, qəbizlik, sidik ifrazının yubanması və sair olur. Artıq xəstələrin bütün fəaliyyəti narkotik maddə əldə etməyə doğru yönəlir, qalan işlər isə ikinci plana keçir... Narkomanların iş qabiliyyəti yalnız o maddəni qəbul etdikdə bərpa olunur, əks halda onlar halsız olur, heç nəyə həvəs göstərmirlər.

Narkomanıyanın gedişi 3 mərhələyə bölünür: ilkin, orta, son stadiya. Son stadiyada depressiya və tez-tez suisidal fikirlər baş qaldırır, belə xəstələr parazit həyat sürür, kriminal şəxsə çevrilirlər.

Müalicədən sonra depressiya, halsızlıq, təşviş-həyəcan və qorxu hissləri 15-45 gün də davam edir, bu müddəti – narkotikin növü, dozası, qəbul stajı, xəstənin səhhəti və onun məqsədi müəyyən edir. Sonra tədricən yuxu, iştah bərpa olunur, əhval yaxşılaşır. Lakin remissiya dövründə xəstə təkrar narkotik maddə, spirtli içki, müxtəlif dərman preparatları, marixuana qəbul edə bilər ki, bu da çox tezliklə həmin maddədən asılılıqla nəticələnər.

Xəstələr bu dövrdə çox emosional davamsız olur, hər şeyə reaksiya verir, tez əsəbiləşib özlərindən çıxır, depressiyaya düşürlər ki, bu zaman remissıyanın residivlə əvəz olunma qorxusu yaranır. Davamlı remissiya yalnız 6 aydan sonra əmələ gəlir. Bu dövrdə xəstənin 1) məqsəd və iradəsi, 2) aparılan müalicə, 3) psixoterapiya, 4) ailəsinin ona olan münasibəti və 5) onun ətrafı, dostları rol oynayır.

Kokain

Tarixi

Kokain – Cənubi Amerikada bitən koka koldundan alınan narkotik maddədir. Alman kimyaçısı Albert Heymann 1859-1860-cı illərdə koka yarpağından təmiz alkaloid alandan sonra ondan sui-istifadə dövrü başladı. Kokain – hidroxlorid şəklində Avropada təbabətdə çox geniş surətdə psixostimulyator, yerli ağrıkəsici, morfinizm, alkoqolizm, ağ ciyər vərəmi, impotensiya, depressiyalar və bir çox xroniki xəstəliklərin müalicəsində uğurla istifadə edilirdi. Kokain – tonusu yüksəldir, yorğunluğu götürür, əhvalı yaxşılaşdırır, həm somatik, həm də psixi xəstəliklərdə müsbət simptomatikaya səbəb olurdu. Lakin XIX əsrin sonlarında kokain hidroxloridin təyini bir sıra ciddi fəsadlara, asılılığa, ölüm hallarına gətirib çıxartdı ki, nəticədə kokain də morfin və heroin kimi narkotiklər sırasına əlavə edilib bütün dünyada istifadəsi qadağan edildi.

Kokain – koka kolu yarpağından emal edilmiş alkoloiddir, iysiz, qar dənəciklərinə bənzər ağ rəngli kristal tozdur. Onu dilin üstünə qoyduqda güclü keyləşdirici təsiri olur, ona görə də ondan yerli anesteziyalarda təbabətdə indi də istifadə edilir.

Krek – tez əriyib buxarlanan, qəlyan, çubuq vasitəsilə və ya siqaret kimi çəkilə bilən kokainin kimyəvi törəməsidir. Krek – ağ rəngli dənəciklər

şəklində olub flakonlarda satılır, yanarkən çıxarıqları cırıltılı səsinə görə də “krek” adlandırılıb.

Koka yarpaqlarından yerli əhali çeynəyərək indi də istifadə edir.

Epidemiologiyası

Kokain – bütün dünyada, xüsusilə Amerika qitəsi və Qərbi Avropada geniş yayılıb. İndi kokaindən 20 milyona yaxın sui-istifadə edən adam var. Kokainin sürətlə yayılmasına səbəb – geniş ərazidə koka plantasiyalarının salınması və qiymətinin ucuzlaşmasıdır.

Qara bazarda satılan 12-90% kokain hidroxlorid olur və onu, adətən, digər narkotik tozlarla qatışdırıb satırlar.

Kokain – qoxulama, tənəffüsetmə yolu ilə qəbul edilir. Kokainin təsir müddəti az olduğundan onu çox vaxt heroinlə qatıb damardaxili infeksiya şəklində vururlar.

Klinikası

Kokain – psixostimulyatordur, ona görə də o qəbul edildikdən sonra psixi və hərəkəti fəallıq artır: eyforiya, nitqin sürətlənməsi, fəaliyyətin canlanması, guya yaradıcılıq imkanlarının artması, cinsi qabiliyyətin güclənməsi, “qurd kimi” aclıq hiss olunur, A/T yüksəlir, nəbz tezləşir... Sərxoşluqdan çıxdıqdan sonra isə əksinə – tez qıvcıqlanma, əsəbilik, əhvalın

enməsi, aqressivlik, depressiya, yuxuculluq olur. Şəxsiyyətin deqradasiyası çox tez əmələ gəlir: eqo-izm, kinlilik, ətrafdakılara qarşı dözümsüzlük və s. Öyrəşmə üçün 2-3 dəfə qəbul etmək bəs edir.

Kokainizmdə psixi pozuntular ağır hallusinasiyalar, təqib və təsir sayıqlamaları, intiharla nəticələnən depressiyalar, ürək-damar sistemində isə miokardın zədələnməsi, A/T yüksəlməsi, aritmiya və sair baş verir. Ürəkdə infarkt, beyində isə insult erkən ölümə nəticələnir.

Nizamsız cinsi fəaliyyət bir sıra zöhrəvi və virus xəstəliklərinə (Hepatit C) yol açır.

Kokain narkomaniyasından əzab çəkən xəstələr olduğundan yaşlı görünür, emosional kasad, intellektləri geriyyə inkişaf etmiş olur.

Maraqlıdır ki, 1906-cı ilə qədər məşhur koka-kola içkisi, bəzi saqqız və tütün məhsullarının tərkibində də rəsmən kokain olub.

Görəsən, vəziyyət indi necədir?

Stimulyatorlar – amfetamin, metamfetamin, “şüşə”. Ekstazi

Tarixi

Ekstazi* 1912-ci ildə Almaniyada sintez edilib. Ondan bəzi psixoterapevtlər 1970-1980-cı illərdə tibbi məqsədlə istifadə edirdilər. 1990-cı ildən başlayaraq ekstazi gənclər arasında populyarlıq qazandı; əhvalı qaldıran, yorğunluğu götürən, stimüləddici xüsusiyyətləri onu tezliklə əvəzsiz “klub” narkotikinə çevirdi. Gecə klublarında, uzun gecə şənliklərində ondan elə indi də geniş istifadə edilir. Digər stimulyatorlardan amfetamin 1940-1950-ci illərdə Yaponiyada, 1970-ci ildən isə ABŞ və Avropada epidemiya kimi yayıldı. Sonrakı illərdə metamfetaminlər (ekstazi) ön sıraya çıxdı və daha çox qəbul edilməyə başlandı.

Epidemiologiyası

Dünyada amfetamin və metamfetamin istifadəçiləri tütün, spirtli içkilər, marixuana və heroindən sonra V yeri tuturlar – 25 milyon. Onlardan təkcə ekstazi qəbul edənlər – 9 milyondur.

Klinikası

Ekstazi qəbulu 2 mərhələdə təsir edir: əvvəlcə dostluq, qardaşlıq, birlik hissiyatı, məhrəm yaxınlıq, insanlara şəfqət, sevgi, məftunluq və səadət duy-

ğuları baş qaldırır – bu 20-30 dəqiqə çəkir sonra əsl stimuləedici təsir başlayır: fəaliyyət, hərəkət etmək ehtirası, yorulmadan rəqs etmək arzusu...

Preparatın təsiri altında qavrama da dəyişilir: hər şey parlaq və intensiv görünür. Rənglər – daha dolğun, konturları kəskin, musiqi – daha emosional və dərin olur. Qoxu duyumu kəskinləşir, dad hissiyatı artır. Seksual oyanıqlıq əmələ gəlir. Beyin sanki duman içərisində olur, fikirlərin fasiləsiz axını baş verir, o fikirləri cilovlamaq mümkün olmur. İntoksikasiya dövrü – 3-6 saat davam edir.

Ekstazinin təsiri keçib gedəndən sonra əhval düşür, disforiya (qıcıqlı əsəbilik), kəskin halsızlıq, zəiflik, əzginlik, baş ağrıları, bəzən isə həyəcan, qarışıqlıq, aclıq, yuxuculluq əmələ gəlir. Bir neçə saat davam edən yuxudan sonra xəstənin vəziyyəti normallaşır.

Narkomaniyanın evdə anonim müalicəsi prinsipləri

Narkomaniya – tibbi və sosial problemlər əmələ gətirən, asanlıqla residivlə psixosomatik fəsadlar törədə bilən ağır psixi xəstəlikdir. Orqanizmdə elə bir orqan, elə bir toxuma yoxdur ki, narkotik maddə orada patologiya yaratmasın, ona görə də belə xəstələr mümkün qədər tez, özü də kompleks müalicə olunmalıdırlar, yoxsa xəstəlik sürətlə ağırlaşsa, proqnoz isə pisləşə bilər.

Narkomaniyanın profilaktik müalicəsi – Anonim Narkoloji Kabinetdə, I-II stadiyada olanda xəstənin öz evində, III stadiyada isə stasoinarda aparılmalıdır. Xəstə şəxsiyyəti təsdiq edən heç bir sənəd təqdim etmədən, qorxduğu “lomka” ağrıları hiss etmədən evdə müalicə kursu keçə bilər. Müalicə işində 4 nəfər: həkim, xəstə, tibb bacısı və nəzarətçi iştirak edir. Nəzarətçi-xəstənin kişi qohumlarından biri olmalı, müalicə müddətində o, bilavasitə xəstə ilə məşğul olmalıdır. Müalicə prosesində xəstənin məqsədi, iradəsi mühüm rol oynayır. Çalışmaq lazımdır ki, xəstə öz razılığı ilə müalicə olunsun, zor, məcburiyyət çox vaxt effekt vermir. Təkcə dərmanlarla bütün problemləri həll etmək mümkün deyil.

Müalicəyə başlayarkən xəstəyə baxış keçirilməli, üstündə, evdə, məşinində narkotik maddənin

olub-olmaması yoxlanılmalı, əgər aşkar edilərsə, məhv edilməlidir. Xəstəyə cib, şəhər telefonlarından istifadə etmək, evdən bayıra çıxmaq, maşın sürmək, şübhəli adamlarla görüşmək – qadağan edilməlidir! Əks halda müalicə uğurla başa çata bilməz! Əgər xəstə, yaxud onun ailəsi bu rejimi pozarsa, müalicə dayandırıla bilər.

Müalicə – detoksikasiya ilə başlamalı, sinir sistemi, daxili üzvlərdəki patologiyalar, depressiya, bir də mütləq narkotik maddələrə qarşı meyilliyi azaldan preparatın verilməsi ilə başa çatmalıdır – bu preparat baş beyindəki həzz mərkəzinə təsir edərək insanın həzz almaq istəyini azaldaraq, bu çətin işdə xəstəyə yardımçı olur. İradəsi zəifləmiş belə xəstələr üçün bu preparatların onlara çox köməyi dəyir – bunu ondan istifadə edən xəstələr də təsdiq edirlər.

Müalicə həkimi narkologiya ilə bərabər psixiatriya, nevrologiya, terapiya, seksopatologiya və psixologiyanı da bilməli, narkologiya sahəsində yaxşı nəzəri biliklə təcrübəyə malik olmalıdır ki, həm xəstələrə tibbi, psixoloji yardım edə, həm də onun ailə üzvlərinə lazımı məsləhətlər verə bilsin. Əks halda səhvlərə yol verilə bilər, bu isə sonra residivlə, yəni xəstəliyin yenidən kəskinləşməsi halı ilə nəticələnər. Ona görə də narkomaniyanın müalicəsi ilə yalnız həkim-narkoloqlar məşğul olmalıdırlar. Belə bir ciddi beyin xəstəliyini qeyri-mütəxəssisə həvalə etmək maşının təmirini naşı ustaya etibar eləməyə

bənzəyir. Mütəxəssis olmayanlar yalnız sistem qoşmaqla işlərini bitmiş hesab edirlər ki, bu da yarımçıq müalicə sayılır. Nəticədə, narkomaniya sürətlə ağır mərhələyə keçə, müalicə işinə isə inam azala bilər.

Narkomaniyaya düşər olmuş xəstələr 5 il həkim nəzarətində qalmalı, onun 2-3 ilini hər 3 aydan bir müalicə kursu keçməlidirlər. Yalnız bu müddət keçəndən, pasiyətdə davamlı müsbət dəyişikliklər olandan sonra müalicə dayandırıla bilər. Yaxşı olar ki, xəstə birinci müalicədən sonra 2 ay təcrid olunsun, 3-6 aylıq reabilitasiya kursu keçsin, psixoloqla görüşsün, “12 addım” proqramına getsin ... Xəstəyə yaşayış yerini dəyişməsi məsləhət görülməli, işi, ailəsi ilə bağlı problemlər həll edilməlidir. Həm müalicə müddətində, həm də ondan sonrakı illərdə bütün psixoaktiv maddələr, spirtli içkilər, hətta siqaret çəkmək belə tərgidilməli, köhnə “dostlarla” görüşməyin fəsadları ona izah edilməlidir. Namaz qılmaq, yaxud idmanla məşğul olmaq insanın ruhi və fiziki gücünü artıran, onu Allahın yoluna gətirən mühüm amil kimi tövsiyə olunmalıdır.

Anonim Narkoloji Kabinetdən xəstəyə müalicəsi barədə heç bir sənəd (tibbi arayış, epikriz, bülleten) verilmir.

Diqqət!

Narkoloq həkimlər arasında gəzən belə bir söz var – narkomanların müalicəsi yalnız 4 dəfə effekt verə bilər. İlk dəfə xəstənin müalicə olunma ehtimalı 75% həddində qiymətləndirilir, bu zaman müalicə nisbətən asan, remissiya isə xeyli çox olur. O, birinci müalicədən sonra narkotik qəbul edib, təkrar mürciət edərsə, pasiyentin düzəlmə ehtimalı 50%-ə enir. Xəstə üçüncü dəfə gələndə bu – 25%, dördüncü gəlişdə isə cəmi 5-10% həddində qiymətləndirilir, çünki xəstələrdə bir tərəfdən preparatlara həssaslıq azalır, digər tərəfdən isə keçən dövr ərzində xəstəlik ağırlaşır, fəsadlaşır... Ona görə də müalicə işinə üzdən, məsuliyyətsiz yanaşmaq, onu təxirə salmaq, qeyri-ixtisaslı həkimə həvalə etmək... olmaz!

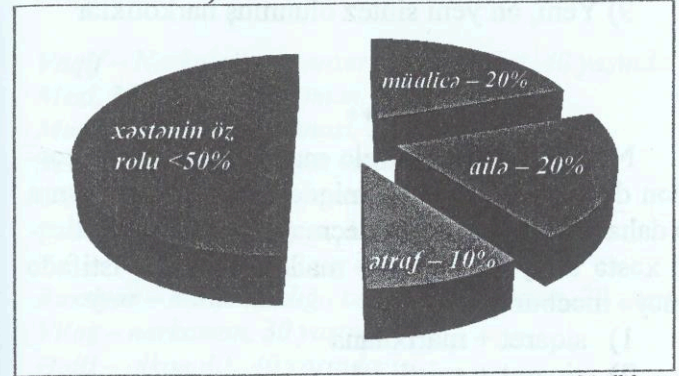
Aksioma

Müxtəlif narkotik maddələr qəbulu faktı, stajı xəstədə nə qədər çox olarsa, müalicə prosesi də bir o qədər uzun və çətin olar.

Müalicə – mübarizədir

Sual – Xəstənin müalicə olunub sağlam həyat tərzinə qayıtmasında onun özünün, müalicənin, ailəsi və ətrafının rolu təxminən nə qədər qiymətləndirilir?

- Cavab* – a) Xəstənin öz rolu – azı 50%;
b) müalicənin rolu – 20%;
c) ailənin rolu – 20%;
d) ətrafın rolu – 10%.

(Müəllifə görə)

Xəstənin öz həyatındakı rolu – həlledicidir. Özü istəməsə, onu məcbur etmək effekt vermir. Xəstə öz həyatı uğrunda mübarizə aparmalı, tibbi personal, ailəsi, dostları bu çətin işdə ona kömək etməlidirlər – yalnız bu yolla müsbət nəticəyə nail olmaq olar.

Dünyada ən çox istifadə edilən psixoaktiv maddələr:

- 1) Tütün
- 2) Spirtli içkilər
- 3) Marixuana
- 4) Stimuləedicilər; ekstazi
- 5) Heroin
- 6) Kokain
- 7) Dərman maddələri
- 8) Sintetik narkotiklər (spays, banzay və s.)
- 9) Yeni, ən yeni sintez olunmuş narkotiklər

Narkotik maddələr elə maddələrdir ki, o, xəstədən daim onun doza və miqdarını artırmağı, sonra isə daha ağır narkotiklərə keçməyi tələb edir. Nəticədə, xəstə bir yox, bir neçə maddəni paralel istifadə etməyə məcbur olur:

- 1) siqaret + marixuana
- 2) siqaret + spirtli içkilər
- 3) siqaret + marixuana + heroin
- 4) siqaret + marixuana + heroin + dərman maddələri
- 5) siqaret + heroin + kokain + metadon
- 6) siqaret + ən müxtəlif variantlar

Diqqət: Siqareti tərgitmədən digər maddələrdən xəstənin uzaq olacağını düşünmək – sadəlövhlükdür!

III. Bədii-sənədli hissə

Bəla

Altı pərdəli bədii-sənədli pyes

Bu hadisələr Azərbaycan rayonlarının birində cərəyan edir, amma dünyanın hər yerində ola bilər.

ŞƏXSLƏR:

Vaqif – Narkoloji dispanserinin baş həkimi, 40 yaşında
Mezi, Məzahir – narkoman, 25 yaşında
Məsmə – Məzahirin anası, 55 yaşında
Sevda – Məzahirin həyat yoldaşı, 25 yaşında
Cibiş – narkoman, 30 yaşında
Qullu – narkotik alverçisi, 35 yaşında
Zazan – narkoman, 30 yaşında
Bəxtiyar – narkomanlığa təzə başlayan gənc, 20 yaşında
Viloş – narkoman, 30 yaşında
Əbili – alkoqolik, 40 yaşında
Səfər – Məzahirin dostu, 25 yaşında
Qara – Məzahirin dostu, 25 yaşında
Səməd Kərimbəyli – müxbir, 35 yaşında
Leyli – alkoqolikin həyat yoldaşı, 45 yaşında
Nəcibə – müəllimə, Məzahirgilin qonşusu, 50 yaşında
Günay – tibb bacısı, 30 yaşında
Müstəntiq – 40 yaşında
Katibə, polis, həkim, uşaq.

BİRİNCİ PƏRDƏ

*Narkotikə pul çatsa, can çatmaz,
Can da çatsa, pul çatmaz.*

Müəllif

Şəhərin dördmərtəbəli binası yanında iki narkoman: Cibişlə Mezi ayaq üstə durublar. İkisi də arıq, üzləri tükli, üst-başları səliqəsiz. Yerlərində dura bilmir, büzüşür, ora-bura boylanır, siqaret çəkirlər.

Cibiş (*xırıltılı səslə*) – Mezi, nə var, nə yox?

Mezi (*xırıltılı səslə*) – Əh! Bütün bədənim ağrıyır, ölüürəm..., gecə bir “qram”* da yatmamışam.

Cibiş – Mən də. “Bir şey”*, “mir şey” var?

Mezi – Yoox... Dükandan borc almağa ta üzüm qalmayıb. Evdəki xrustal vazanı götürmüşəm, iki “çətə”* dəyişəcəm. Anamla Sevda bilsə, yenə dəli olacaqlar. Bəs sən?

Cibiş – Məndə iki “çət”lik pul var, bir “list”* də tramal*.

Mezi – Pulu haradan tapdın?

Cibiş – Dünən mamam “pensiyası”ni* almışdı, onun “sumka”ından* götürdüm. Bu gün heç, birtəhər ötüşərik, sabah nə eləyəcəyik – bilmirəm.., yenə qırılacağıq. (*Pauza. Alçaq səslə*). Mezi, gəl belə eləyək: qonşumuzda bir gəlin var, üstündə çoxlu qır-qızıl gəzdilir. O, “podyez”ə* girəndə qaranlığa salıb, ondan bir şey çırpışdırım, sən də qorxma, Səfərgilə gir. Kalandırlar. Bir müddət belə ötüşək...

Mezi – Mən yox, qardaş. Mən qələt elərəm.

Cibiş – Bə evinizdən niyə oğurlayırsan?

Mezi – O başqa.., “Şeytan ayrı, Cin ayrı”. Özü də mən Səfərlə dost olmuşam, çörək kəsmişik.

Cibiş – Özün bil! Onda sabah başıvın çarəsini qıl. Mən sənə heç bir “desil”* də “mal” verməyəcəm.

Mezi – (*Ağır-ağır, düşüncəli*) Düz deyirsən, başımın çarəsinə baxmalıyam. (*Birdən qızıdır. Uca-dan*) Bu da bir işdi? Ordan-burdan çal, çap, oğurluq-doğruluqla, yüz müsibətlə pul tap, ona da apar öz əlinlə “şörü”* Qıllıya? O da sənə zəhər versin, sən də “damara qulluq”* elə? Yox, belə çox getməz! Cibiş, gəl gedək müalicə olunaq, çıxaq. Bunun axırı ya qəbirdi, ya “Sibir”, üçüncü yol yoxdu!

Cibiş – Əə, yenə başlama görək! Kişi ol ə, adam öddək* olmaz!.. “Bayan”* var, “tiyan”* var, iki “çət” də “mal” tapsaydıq, “lomka”dan çıxardıq. Gəl, buradan “fitilləyək” düz Qıllıgilə, sən vazanı, mən də pulu verim, “mal” alağ, vurağ, “lomka”dan çıxaq. Harada qırıla, qırıla...

Gedirlər.

Pərdə

İKİNCİ PƏRDƏ

*Hər şeyə çarədi “qarə”,
“Qarəyə” yoxdu çarə...*

Müəllif

Qıllının hasarlı həyəti. Hasar qapısı, ona bitişik tək otaq. Otağın küçəyə, bir də həyətə açılan iki qapısı var. Otaqda köhnə masa, kətilər, masanın üstə işlənmiş qanlı şprislər, su dolu stəkan. Səliqəsizlik. Otağın küçə qapısı döyülür. Qıllı qapının deşiyindən baxır, gələn adamları içəri buraxır – Cibişlə Mezi daxil olurlar. Cibiş pulu, Mezi isə vazanı Qıllının qabağına qoyur. Qıllı iki heroin bükümünü gətirib onlara verir.

Cibişlə Mezi çöməltmə oturlar. Onlar butulka qapağına sim sarıyib içərisinə heroinlə lumu duzu atır, alışqanın üzərinə tutub “mal” bişirirlər. Tezliklə heroin hazır olur. Onlar çirkli şprisə pambiq sarıyır, ona heroin çəkirlər. Narkomanlar heroini damara vurmaq üçün çox əlləşir, nəhayət, vururlar. Sonra bir müddət hərəkətsiz qalırlar.

Otağın küçə qapısı yenə döyülür. Qıllı gedib açır. Bir nəfər narkoman daxil olur.

Zazan (*yalvarıcı səslə*) – Qıllı, “lomka”dayam, ölüərəm, mənə bir az “mal”.

Qıllı (*laqeyd*) – Pulunu düş, sonra.

Zazan – Sabah gətirərəm, vallah, billah, anamın qəbri haqqı gətirərəm.

Qıllı – Yox, yox, “keçəl suya getməz!” Ə, birlirsən nə var? “Pulun var – giriş, yoxdu – sürüş”, beynimə qavara* çəkmə!

Zazan – Vallah, sabah gətirəcəm. Gətirməyən arvadının qurumsağıdı, gör nəyə and içdim?

Qıllı (*laqeyd*) – Səni yaxşı tanıyıram, “atanşik”in* birlirsən! Mən sənə dünyasında müf* “mal” vermərəm. Pulun yoxdusa, get bir şey gətir.

Zazan (*yalvarıcı səslə*) – Evdə bir şey qalıb ki? Gümanım heç yerə gəlmir... Sən Allah, bu gün mənə ötüşdür, sabah artıqlamasilə pulunu verəcəm. (*Səsini alçaldır, udqunur*). Sabah bir... işim var. Pul olacaq, həə... Qurban olum, tez ol! Görmürsən nə gündəyəm, sınıram ee...

Qıllı – Vallah, elə torbanın dibindəkini bunlara verdim. “Mal” yoxdu, oğlumun ölmüşü!

Zazan – “İt yuvasından sümük əskik olmaz!” Sən oralara yaxşı bax, yoxsa özüm durub “şimon”* eləyəcəm.

Bu dəfə hasar qapısı döyülür. Hamı qorxub bir-birinə baxır. Qıllı ehtiyatla qapıya yaxınlaşıb deşiyindən xeyli baxır.

Qıllı – Kimdi? Kim lazımdı?

Səs – Qıllı lazımdı, açın qapını.

Qıllı (*qorxa-qorxa*) – Siz nə istəyirsiniz, qardaş?

Səs – Mənə buranı deyiblər, “mal” almağa gəlmişəm. Məni “qızıl Qadir” göndərib.

Qıllı qapını açır. Son dəblə səliqə ilə geyinmiş bir gənc içəri daxil olur. Onun qolunda qiymətli saat, bir əlində mobil telefon, o birində maşın açarı var.

Qıllı – Eşidirəm, nə qulluq?

Bəxtiyar – Mənim adım Bəxtiyardı. Qorxma, “uqolovnik”* deyiləm. Mənə beş qram “ağ”* lazımdı. “Kristal mal”* olsun, tapılar?

Qıllı – Ayıb şeydi ki? Bəxtiyar müəllim, sənin üçün hər şey tapılar. Sənə elə “mal” verəcəm ki, lap ürəyin istəyən – ceyran südü, can dərmanı. Qadir məni yaxşı tanıyır. O bilir ki, şəhərdə ən təmiz “mal” ancaq məndə olar.

Bəxtiyar 5 ədəd 100 dollarlıq pulu masanın üstünə atır. Qıllı pulu götürüb heroin gətirmək üçün evə gedir.

Zazan – Bəxtiyar müəllim, “ölmüşəm məni yerdən götür”, ayağının altında ölüm, “lömka”dayam, mənə də “mal” al.

Bəxtiyar – Sən kimsən?

Qıllı gəlir.

Qıllı – Əşi, ona fikir vermə, cındırın biridi. Bayaqdan “it milçəyi” olub ki, “mənə də “mal” ver”.

Zazan (əl açır) – Allah rızası üçün.., sən canlısın!

Bəxtiyar cibindən pul çıxarıb Qıllıya verir.

Bəxtiyar – Buna da bir şey ver, əl çəksin.

Qıllı bir büküm heroini Zazana verir.

Zazan – Qıllı, bəs deyirdin “mal” yoxdu? Əvvəllər sən mənə müf də “mal” verirdin. İndi mən həmin adam deyiləm?

Qıllı (hırıldayır) – Yoox, sən qabaqlar yağlı “qaz”ıydın, indi yoluq “cücəsən”, ona görə, bildin?

Zazan – Mənim nəyim vardıysa, “pilesos”* kimi sən onu sordun. İndi məni quru yurdda qoyubsan, özün də məni saymırsan – bu kişilikdəndi?

Mezi (nəsihətəməz) – Bəxtiyar, görürəm “pionersən”*, bu yola təzə düşübsən. Bax, sonra gec olacaq, haa! Bacarsan qaç, qurtar bu bələdan! “Gözü çıxmış” biz qardaşlarımızı görmürsən?

Qıllı – Adə, nə özünü “lezvalayırsan”*, səni camaata advokat* qoyublar? Bəxtiyar müəllim, sən buna baxma, işində ol! Ə, Mezi, qoymazsan işimizi görək? Dur ə, dur bas bayıra!

Bəxtiyar – Bura gəlmək xatalıdı – adam tez “ilişər”*. Qıllı, mənə “malı” “çerez”* Qadir göndərrərsən, bildin?

Qıllı – Baş üstə! Necə istəsən?

Bəxtiyar (əlilə ətrafı göstərir) – Qıllı, bəs belə... qorxmursan?

Qıllı – Əh, rəhmətliyin oğlu, “islanmışın yağışdan nə qorxusu?” Mən heç nədən, heç türmədən də qorxmuram. Üç dəfə “srok”* yatmış adamam, “Araz aşığumdandı, Kür topuğumdandı”. Qorxduğum

bir şey varsa, o da “lomka”dı. “Lomka”nın adı gələndə başıma hava gəlir.

Zazan həmin heroini “bişirib” şprisə doldurur, onu başı üzərinə qaldırır.

Mezi – Ə, “qotur”, görməmişlik eləyib hamısını vurma. Vursan, “peredoza”* ya gedərsən haa, o, “at dozasıdı”.

Zazan – “Qoy atın ölümü arpadan olsun!” Uxx! “Ya doma!”* Əla, kontrol verdi!

Zazan iynəni damara sancıb mayeni axıracan yeridir. Tezliklə o göyərir, gözləri axır, bədəni titrəyir, qıcolmalar başlayır.

Mezi – Adə, tez olun, qoymayın, Zazan “trixat”* eləyir. Bədbəxt “peredoza”ya getdi, buraxsaq öləcək!

Hamı Zazana yardım edir: onu sillələyir, silkələyir, əl-ayağını ovur, yaxasını açır, “Zazan, Zazan!” – deyə çağırırlar. Mezi şprisə stəkandan su çəkib onun venasına vurur. Zazan tərpənmir.

Qıllı – Ə, deyəsən, bu keçindi... Mezi, Cibiş götürün bunun mitilini atın eşiyə, yoxsa o bizi zibilə salacaq.

Mezi (*təəssüflə*) – Yazıq Zazan “qızıl vuruş”* elədi... O getdi, canı qurtardı, qaldıq biz... Belə bir gün bizim üçün də var.

Cibiş – Onu hara qoyacaq?

Qıllı – Çıxarın, çıxarın onu atın damın dalına, indicə “it”lər töküləcək, tez olun! Özünüz də rədd

olun xarabanıza. Baax, “dəvə gördüm, qığın görmədim” haa, yoxsa “körpü qalar çayın o tayında”. Bil-diz? Hamınız məni, he, he, Allaha şükür ki, yaxşı tanıyırsız. (*Bəxtiyara*) Ə, Bəxtiyar, sənə kim deyirdi ki, ona o boyda pul verəsən?

Bəxtiyar (*qorxa-qorxa*) – Mən yazıq nə bilim ki, belə olacaq? İndi məni də ora-bura çəkəcəklər, hə?!

Qıllı – Bəs nəə?! Polisin bizimlə nə işi var, onlara mən lazım deyiləm ee, sən lazımsan. (*Rişxəndlə gülür*)

Bəxtiyar – İndi mən başıma haranın daşını salım? Mən nə qələt elədim ki, bu xarabaya gəldim?! Atam bilsə, qanım getdi! Elə qorxuram ki...

Cibişlə Mezi Zazanı sürütyüb eşiyə çıxarırlar. Bəxtiyar da onlarla çıxır. Qıllı cib telefonunu çıxarıb nömrə yığır.

Qıllı – Alo, salam, həə, mənəm. Xəbərin olsun haa, bu gün qarmağa təzə bir “balıq” düşüb, adı da Bəxtiyardı. Özü də zərgər Qadirin dostudu. Hə, hə, həmin Qadirin.

Qıllı telefonu söndürür, kətilə oturur, bir siqaret yandırır.

– Həə, Zazan da belə getdi... O qabaqlar Moskvada yaşayırdı. Orada bunun iki dükanı, Rijski vağzalda “toçka”sı*, bazarda yeri, yurdu, hörməti... Altında da son model “Mersedes”i, Moskva kimi yerdə üçotaqlı mənzili, ailəsi, uşağı. İnsana daha nə lazımdı? Özü də pula pul demirdi, bəy balası kimi

yaşayırdı... Əvvəllər iyləyirdi, son iki ildə isə “iynəyə oturmuşdu”*. Narkoşa* olandan sonra dükanları satıb, “toçka”sı əldən gedib, özü də “bankrot”a* düşüb... Arvadı da rusdu. Keçən ildən bunu salıb eşiyə, olan-qalanını da, maşını da o əlindən alıb. Sonra atasına xəbər göndərüb ki, “gəlin oğlunuzu aparın, yoxsa onu milisə verib tutduracam”. Qardaşı gedib gətirəndən sonra burda düşdü küçələrə, avaralandı... Axırı da ki, belə... (Pauza).

Atası şəhərdə beş kişidən biridi, özü də yaxşı adamdı. Eşitdiyimə görə, o deyib ki, “kim Zazanın ölüm xəbərini gətirsə, ona muştuluq verəcəm”.

Pərdə

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

*Xaş-xaşın bir damla göz yaşını dadan,
Öz göz yaşını ömür boyu dadar...*

Deyim

Mezigilin evi. Evdə köhnə mebel qoyulub. Pəncərədə kondisionerin boş qalmış yeri, sınımış şüşələr diqqəti cəlb edir. Məsmə xanımın Sevda divanda bikef oturublar. İkisi də başını aşağı salıb, fikrə gediblər.

Məsmə – Deyirəm: “Bir adama pislik eləmək istəsən, ona heç nə eləmə, övladını narkotikə sal, çəkil dur kənarda. O narkoman beş günün içində həmin evi elə tar-mar eləsin, elə altını üstünə çevirsin ki, gəl görəsən! Heç düşmən də düşmənliliklə evi elə dağıda bilməz ki, narkoman dağıdır”. Ona görə də deyirəm: “Bu bir bələdi, bəla!”

Sevda – Ana, dünəndən nəsə özündə-sözündə deyilsən. Bir şey olmayıb ki?

Məsmə (yorğun) – Daha nə olacaq, ay qızım? Bizə olan olub! (Pauza) Dünən getmişdim bazara, dedim: “Fəridə bir az mer-meyvə alım”. Kaş heç getməyəydim! (Doluxsunur) Gördüm ki, Məzahir piştaxtaları gəzib pul istəyir, kiminsə “sumka”sını maşına qədər aparır ki, nə var, nə var ona beş-on qəpik-quruş versin. Elə yerimdəcə quruyub qaldım! Dedim: “Yer ayrılısın, yerə girim!” Xəcalətimdən öldüm, ölə bilmədim. İndi də deyəcəklər ki, “köhnə

katib Aslan Süleymanovun oğlu bazarda hamballıq eləyir, dilənir". Əlimdəki pulu harada salmışam, evə necə gəlmişəm – xəbərim olmayıb. Dünəndən bu dərdi çəkə bilmirəm, vallah, çəkə bilmirəm. (*Ağlayır*) Ay Allah, kaş öləydim, bu günü görməyeydim!

Məzahir ölsə, billəm ki, ölüb, oturub beş gün ağlaram, qurtarar gedər, "torpağın üzü soyuq olar" – deyiblər. Mənim oğlum Qarabağda şəhid olanlardan artıq deyil ki! Məsəl var, deyirlər: "Ölüm var, ölüm kimi, ölüm də var, zülm kimi!" Bununku zülmü, zülm. Deyir: "Ölüsü olan beş gün ağlar, dəlisi olan hər gün". İndi isə gündə on yol ölürəm, dirilirəm, ölü-rəm, dirilirəm, sən də məndən betər. (*İkisi də ağlayır*)

Sevda – Ana, bir az özünü ələ al, birdən Allah eləməmiş, yenə şəkarın qalxıb-eləyər!

Məsmə – Ta "qarınınkı Qurandan keçib", qızım. Allahdan ya özümə, ya da Məzahirə ölüm istəyirəm, daha tabım qalmayıb! (*İkisi də ağlayır*)

Məsmə (*yavaş, ehtiyatla*) – Sevda, qızım, mən anayam, hər şeyi görürəm, bilirəm. Mənə açıq de, sənin Məzahirə qarşı bir... istəyin-zadın qalıb?

Sevda – Yox. Yalan niyə deyim? Ona olan əvvəlki hisslərim çoxdan ölüb. O öldürüb! Məzahir yalan danışanda, evdən oğurluq-zad eləyəndə, ya mənə döyəndə elə gözümdən düşür ki! Onda ona nifrət eləyirəm, görmək belə istəmirəm. O hər gün mənim əsəblərimlə oynayıb, ona görə də isterik olub getmişəm. Evə nə qədər "skorı"* gələr? Mən daha dözə

bilmirəm, bezmişəm. Hələ mən heç! Barı evə baxsın, uşağa baxsın. Bu bir ildə nə evə Allahın bir çö-rəyini alıb, nə də Fəridə bir cüt corab. Elə deyil? Bəlkə, yalan deyirəm? Mən onu bağışlaya bilmirəm. O, mənim bütün ömrümü zəhərləyib. Vallah, neçə dəfə istəmişəm özümü öldürəm, Fərid qabağımı kə-sib... Əgər Fərid olmasaydı, yəqin ki, çoxdan özümü toka verib öldürmüşdüm.

Məsmə – Amandı, qızım, elə demə! Qulaqlar kar olsun, eşitməsin. Sən niyə ölürsən, sən cavansan, mən ölməliyəm, mən! Amma... indi bədbəxtlikdən heç birimiz ölə bilmərik, çünki bizə bir şey olsa on-da Məzahir də, Fərid də ortalıqda qalıb məhv olar! Fikirləşib bu işə bir əncam çəkmək lazımdı, qızım. Fəqət... necə? Heç özüm də bilmirəm.

Sevda – Mən Məzahirə neçə dəfə dedim, yal-vardım, neçə dəfə ağladım, özümü öldürdüm – eşit-mədi. Yenə elə öz işindədi... Ondan sonra çox dü-şündüm, çox götür-qoy elədim. Axırda bu qərara gəlmişəm ki, mən... mən uşağı da götürüb gedəm... Çünki bu yazıq uşaq belə atadan nə götürəcək, nə öyrənəcək? Heç olmasa, oğlumu xilas eləyərəm...

Məsmə – Sən bir az səbrli ol, qızım, "Allah da səbrlinin tərəfindədi". Mən də bilirəm ki, "bıçaq ta sümüyə dayanıb". Sən: "Lənət Şeytana", – de. Mən istəmirəm ki, sizin ailəniz dağılsın...

Sevda – Nə ailə? Belə də ailə olar? O ailə çoxdan yoxdu... Sizdən də üzüqaralıq eləyirəm, biz bir ildi ki, ailə həyatı yaşamırıq, bacı-qardaş kimiyik!

Məsmə (*əllərini göyə açır*) – Ay Allah, sən saxla, bu cavanlara yazığın gəlsin! Bizə kömək elə, ya Rəbbim! Bu zəhrimar nə bəla şeydi belə?! Mən belə şey görməmişəm, deyir: “Evdə bişməyib, qonşudan gəlməyib”. Allah heç kimə göstərməsin! (*Pauza*), Sevda, axı siz bir-birinizi çox istəyirdiz. İndi niyə belə oldu?

Sevda – Düzdü, mən onu – nə gizlədim – çox istəyirdim, çünki o mərifətli, qanacaqlı oğlanıydı. Mən Məzahirə görə nələrdən keçdim – bunu siz də bilirsiniz. Amma... o indi çox dəyişib, əvvəlki Məzahir deyil.

...Orası da var ki, Məzahir indi xəstədi, özü də ağır xəstə, ona psixi xəstə kimi baxmaq lazımdı. (*Pauza*) ...Onun o ağrılarını, o əzablarını görəndə bir insan kimi yazığım gəlir, kömək eləmək istəyirəm ona. Amma necə kömək edim, bilmirəm. (*Pauza*) Məzahirin yoldaşlarından biri – o gün elə yanındaca ölüb, o biri isə – tutulub gedib. Ondan sonra yaman qorxuya düşüb, ona görə də, indi özü müalicə olunmaq istəyir. Dünən deyirdi ki, “pis gündəyəm, Sevda, əgər müalicə olunmasam, ya öləcəm, ya da tutulacam”. Bəlkə, onu müalicə elətdirək, ana, həə?

Məsmə – Düz deyirsən, qızım. Qoy, Məzahir gəlsin, oturub onunla bir əməlli-başlı danışaq, görək onun buna sözü nədi?

Məzahir daxil olur.

Mezi – Ana, “lomka”dayam, ölürəm, mənə tez pul ver, gedim.

Məsmə – Ay bala, mən pulu haradan alım? Evdə gün-dirilik qoyubsan ki, pul da istəyəsən? Uta-

nib qızarmırsan? Heç düşünürsən ki, iki arvad, bir uşaqla bu evə qapanıb nə yeyir, nə içir, nə ilə dolanırlar? Evə qazanc gətirmirsən, gətirmirsən, bari evdən də daşayıb aparma... Günlərlə evə, eşiyə gəlmirsən, anan cəhənnəm, heç olmasa bir uşaqla, gəlinlə maraqlan! Axı, Sevda cavandı, yemək, geymək, başqaları kimi gəzmək istəyir, sənsə... Vallah, günlərin bir günü mən də çərləyib öləcəm, onda rahatlanırsan. Atan öldü, ürəyin soyumadı, indi də məni öldürmək istəyirsən?

Mezi – Ana, vallah, ağrıyırəm, özümlə bacara bilmirəm, nə eləyim? Mən bu bəlaya düşəndən bəri nələr çəkmişəm – onu bir Allah bilir! Kimlərin ayağına getməmişəm? Elə adamların ki, əvvəllər mən onları heç adam da saymırdım! Ana, elə bilirsən iynə vurmaq xoşuma gəlir? İndi bunun bir “kayfi”^{*} da qalmayıb, “ağrıya vururam”. Yəni vururam ki, ağrım olmasın, mən də adam balası kimi özümü bir az normal hiss eləyim. İndi bütün bədənəm dəlik-deşikdi.

Onu da bilirəm ki, heç kimin yanında bir itcə hörmətim qalmayıb... Yadıma keçən illər düşəndə az qalırım dəli olam! Amma, vallah, bir çıxış yolu tapa bilmirəm... Adam deyir: “Bunu da vurum, bir də vurmuyacam”. Elə bil beynimdə bir “qurd” var. O “qurd” tərənəndə məni çox narahat eləyir. Elə hey o “qurd”u öldürmək istəyirəm. Ona görə də bir də görürsən, yenə heroin axtarırsan, yenə gedibsən bariqanın^{*} xarabasına elə bil ayaqları adamı sürüyüb

aparır ora... Bunu izah eləyə bilmirəm e, bu bir qəribə hissdi, özüm də baş açə bilmirəm, vallah... Ana, məni başa düş, bu dəfə də məni ötüşdür – bu axırıncı dəfədi, qoy gedib “qurdu”mu öldürüm, bir də səndən pul istəməyəcəm.

Sevda – Ana, ona heç nə vermə, gedib yenə iynə vuracaq! (*Meziyə tərəf dönür*). Bu nə vaxtacan belə davam edəcək? Bu ailə deyil, ev deyil, evcikdi. Dünən biri zəng eləyib ki, “Mezi məndən 150 dollar borc alıb, yeddi aydı vermir”. O, axırda heç bilirsən, mənə nə təklif elədi?

Mezi (laqeyd) – Qələt eləyir, mən heç kimdən 150 dollar almamışam.

Sevda – Yalan deyirsən! Sənin bu yalanların bizi lap cana doyurub. Bəs Şulan əmiyə nə deyirsən? O da yalan deyir? 100 dollar da onun dükanından alıbsan ki, “uşağı həkimə aparıram, üç günə qaytarıram”, üç gün olub üç ay, onun pulunu qaytarmayıbsan. O da deyir: “Kasıb adamam, pul mənim deyil, dükanıdı, verin, aparım qoyum yerinə”.

Mezi – Əşi, yalan deyir.

Sevda – Bayaq düz evə gəlmişdi, ana ilə onu birtəhər yola saldıq getdi. İndi sualıma cavab ver: bu işlər nə vaxta qədər belə davam eləyəcək? Öz əlinlə ailəvi dağıtmaq istəyirsən?

Mezi – Bu günlük məni ötüşdürün, sabahdan tüpürəcəm narkotikə də, iynəyə də!

Sevda – Ay Allah, bu məni çərlədəcək... Necə də yalan danışır. Bax, sənə deyirəm, özün seç: ya ailə, ya iynə!

Mezi – Sevda, başa düş, indi “lomka”dayam, bütün bədənim ağrıyır, dözə bilmirəm. Mənə bir az pul verin, gedim iki-üç “kub” vurum, sakitləşim. Vallah, bu axırncı dəfədi, bax, Fəridin ölmüşü!

Sevda – İnanmıram sənə, inanmıram! Mən deyirəm: “Aydan aya”, sən deyirsən: “Çaydan çaya”. Məzahir, görürəm ki, sənin fikrin ancaq narkotikin yanında, o sənə ailədən də, uşağdan da əziz olub. Ona görə də sənlə mənimki tutmaz! İndiyəcən deməmişəm, amma indi deyirəm: “Səndən mənə ər, Fəridə ata çıxmayacaq!”

Mezi – Qurban olum, Sevda, məni atıb getmə!

Sevda – Yox, daha dözə bilmirəm! Kondisioneri, soyuducunu, televizoru aparıb satdın – dinmədim, mənim pal-paltarımı, qır-qızılımlı satdın – üstünü vurmadım. Bu gün xrustal vaza yoxa çıxıb, sabah da yəqin ki, məni satacaqsan! Buna kim dözər? Sənin ki səndə, mənimki məndə. Xudahafız!

Sevda uşağı da götürüb ağlaya-ağlaya gedir. Mezi pəncərə şüşəsini sındırıb venalarını kəsir, qan axır. Məsmə xanım çığırır, haray salır. Mezi qaçıb gedir. Səsə qonşu Nəcibə müəllimə gəlir.

Nəcibə – Məsmə bacı, o nə səs idi elə? Yenə nə olub?

Məsmə (*yorğun*) – Nə bilim, ay Nəcibə müəllimə? Yenə Məzahirin dəliliyi tutub, venalarını kəsir! Gəlinlə sözləşdilər, o da uşağı götürüb getdi dədəsi evinə.

Nəcibə – Sevda yaxşı qızdı, onda bir günah görmürəm. Onun yerinə kim olsaydı – elə eləyərdi. Bir ildi sizin evdən qeylü-qal* kəsilmir. Çalışıb buna son qoymaq lazımdı! Ailəni dağıtmaq asan iş deyil.

Məsmə – Bə mən başdaşlı nə eləyim? Məzahirin öhdəsindən necə gəlirəm?

Nəcibə – Hər şeyin bir yolu, yolağası olur. Məsmə bacı, sən onu apar qoy Narkoloji dispansərə, müalicə elətdir, yoxsa Məzahir arada qalib məhv olacaq, hamıdan çox yanan da sən olacaqsan! Ona heyfim gəlir, cavandı, özü də axı, pis uşaq deyil.

Məsmə – Yəni deyirsən Məzahir təzədən adam olub adamlar cərgəsinə qoşulacaq? Gözüm elə qorxub ki, heç inanmağım gəlmir.

Nəcibə – Niyə ki? Qasım müəllimin oğlu sənin kindən betəriydi. Aparıb müalicə elətdirdilər, indi, maşallah, gül kimidi!

Bizim sinif müəllimələrindən birinin əri də narkomanydı. Yazıq üç ildi getmişdi, hələ də qızıydı! (*Qulağını çəkir*) Onu da apardırdı xəstəxanaya, Vaqif həkimin yanına, müalicə olundu, indi, maşallah, özü uşaq gözləyir, əri də ta heroinə baxmır, işləyir, çörək qazanır. Sən ümidivi itirmə, oğlunu apar, qoy Narkoloji dispansərə.

Məsmə – Ay səni xoş xəbər olasan, Nəcibə müəllimə! Əgər Məzahir müalicə olunub düzəlsə, ömür boyu sənə minnətdar ollam!

Nəcibə – Məsmə bacı, mən sənin yerivə olsam, əvvəlcə bir Qasım müəllimin arvadı Səmayə xanımla söhbət eləyəyəm.

Məsmə – Çox düz deyirsən, Nəcibə müəllimə. Onda qoy Səmayə bacı ilə bir “ağız-ağıza dəyim,” sonra. Görüm, o nə məsləhət görür?

Nəcibə – Neynək, “məsləhətli don gen olar”.

Məsmə – Ay Nəcibə müəllimə, Məzahir bizi hamının yanında gözükölgəli eləyib, borcluların əlindən heç bilmirəm hara baş götürüb qaçam. O qə-dər borc yığışib ki! İndi “itə də bir əppək borcumuz var”. Bu dörd divardan başqa ta heç nəyimiz qalmayıb, məcbur bu evi satmalıyam, başqa çarəm yoxdu. İstəyirəm bu evi satıb borcları qaytarım, sonra da şə-herin kənarında bir xosək* alım... Nə deyirsən?

Nəcibə – Sən nə danışırsan ay Məsmə bacı? Heç belə evi də satmaq olar? Bu ev axı, Aslan müəl-limdən yadıgardı.

Məsmə (*acizənə*) – Çarəsizəm, ay Nəcibə mü-əllimə, çarəsizəm! Vallah, başqa bir çıxış yolu tapa bilmirəm, nə eləyim? (*Pauza*) Elə dərdi ki, çəki-rəm, bu dərdi dağa yükləsən, dağ da dözməz ki, mən dözüərəm. Axırınıcı dəfə nə vaxt gülmüşəm – yadımdan çıxıb. Deyir: “Danışmaqdan dilim quruyub, ağ-lamaqdan gözüm”.

Nəcibə – Bədsuyum olma, bircə sən deyilsən ki, bu dərdi çəkən... Sən Allahdan səbr dilə. Özü də dur ayağa, get Səmayə xanımgilə, “günü günə sat-ma”, dur!

Gedirlər.

Pərdə

BEŞİNCİ PƏRDƏ

(parça)

...**Səfər** – Məzahir, məktəbdə əlaçı şagird olubsan, səni məhlədə hamıya nümunə göstərirdilər. Bəs necə oldu ki, sən narkoman oldun?

Mezi (*köksünü ötürür*) – Heç özüm də bilmirəm... Universitetin üçüncü kursunda oxuyanda Qara ilə birlikdə bankdan kredit götürdük, başladığımız işləməyə. Əlimiz də gətirirdi, ayağımız da, pula pul demirdik... Üç il bundan qabaq uşaqlarla Söyüdlü restoranda oturmuşduq, yeyib-içirdik. Dedilər: “Gedək saunaya”. O vaxt Sulduz təzə bir sauna açmışdı, getdik ora. Bir az bilyard oynadıq, saunaya girdik. Orada massajist qızlar var, onlarla məzələndik. Qızlar bizə pivə, araq gətirdilər. İçdim, gördüm ki, məni tutdu. Dedilər: “Bundan bir şey çıxmaz, gedək “sıxaq””. Orada dalda bir otaq var, yığışdıq ora, dörd nəfər idik, “poker” oynadıq. Mənim əlim gətirdi, bunları uddum. Gördüm ki, onlar bir-bir keçirlər o biri otağa. Qayıdanda da hamısı nəşəli, gülə-gülə gəlirlər. Soruşdum ki, “orada nə var ki, hamınız ora gedirsiniz?” Dedilər: “Bilmək istəyirsənsə, özün buyur, bax”. Mən o otağa girəndə gördüm ki, Cibiş əlində dolu şpris özünə iynə vurur. Dedim: “Bu nədi?” Dedi: “Heroin. İstəyirsən sən də vur, bunun “kayfi” bambaşqadı”. Dedim: “Axı mən iynə vura bilmirəm?” Cibiş dedi: “Narahat olma, mən vuraram”. Dediylim

kimi, həmin vaxt çox kefli idim. Elə kefli başa da mənə iynə vurdular... On-on beş gündən sonra gördüm ki, daha heroinsiz qala bilmirəm...

Qara bilir, mənim o vaxt maddi imkanım çox genişiydi, çünki gecə-gündüz işləyirdim, durmaq yoxuydu. Narkotikə düşəndən sonra, inan, elə olub ki, Cibiş olsun, ya Mazan on-on iki min dollar verib göndərmişəm “kristal mal” dalınca! Sonra heroin məni işdən-gücdən də elədi. Yavaş-yavaş “iynəyə oturdum”, “mal” olanda günlərlə evdən eşiyə çıxmırdım, iynələnib yatırdım. Necə deyərlər: “İçim, uçum” qaydası ilə yaşayırdım. Gün olub beş-altı dəfə, gün olub səkkiz-on dəfə iynə vurmuşam... İş töküldü qaldı, şəriklərim məndən ayrıldılar. Bir gün gördüm ki, tək qalmışam! Axırda Qara da məndən uzaqlaşdı...

Qara – Özün günahkarsan! Mən sənə neçə dəfə dedim, eşitmədin.

Mezi – Mən səni qınamıram. Sənin yerivə kim olsaydı, elə eləyərdi. Günahların hamısı məndədi, daha doğrusu, heroində... Hə, Səfər, yavaş-yavaş başladım dükanları, maşını, Bakıdakı evi satmağa... Bir müddətdən sonra onları da satıb vurdum damara! Axırda, düşdüm borca. Əvvəlcə, beş-altı adamdan borc istədim, verdilər, çünki mənim narkoman olduğumu hələ bilmirdilər. Biləndən sonra daha heç kim mənə borc pul vermədi. Məcbur oldum ilişdim evə. Evdə nə vardısı, hamısını satdım, ya da heroinə dəyişdim.

Səfər – Bilirəm. Məsmə xala mənə danışib. İndi çox adama borclusan...

Mezi – Elə ona görə də neçə dəfə istəmişəm özümü öldürəm... Anam, bir də Sevda olmasaydı, indi çoxdan...

Səfər – Gic-gic danışma, aqlıvı başıva yığ! Sənin gözəl ailən var, uşağın var... Sən ölsən, onların taleyi necə olar? Bir düşün... Mən Qara ilə söhbət eləmişəm, ikimiz də sənə kömək eləyəcəyik. Borcların yarısını mən, yarısını da Qara ödəyəcək. Müalicədən sonra məsləhətləşib sənə münasib iş də taparıq.

Mezi (*sevincək*) – Sağ olun e, çox sağ olun! Vallah, qardaş qardaşa belə yaxşılıq eləməz. İkinizə də qurban olum! Allah qoysa, borcunuzdan çıxaram.

ALTINCI PƏRDƏ

(ixtisarla)

Ən yaxşı həyat ayıq həyatdı; həzzi də, kefi də axtarsan, nə “ağ”, nə “qara”da yox, bu ağıl-qaralı həyatın özündə taparsan.

Müəllif

Xəstəxananın darvazası. “Narkoloji dispanser” sözləri yazılmış lövhə aydın oxunur. Məsmə xanım, Sevda, Səfər və Qara Məzahiri evə aparmaq üçün qapıda gözləyirlər. Məzahir Vaqif həkimlə birlikdə onlara yaxınlaşır. O ağarıb, kökəlib, səliqəli geyinib. Gülümsəyir.

Məsmə – Sənə qurban olum, həkim, balamı elə bil mənə təzədən verdin! Göz dəyməsin, Məzahir çox yaxşılaşıb, ona baxanın “gözü doyur”.

Vaqif – Məzahir ağıllı, qabiliyyətli oğlandı. Ümidvaram ki, o, bir daha Şeytana uymayacaq, gələcəyini, bir də ailəsini düşünəcək.

Məzahir – Doktor, bu üç ildə mənim əzab-əziyyətimi, anama, ailəmə çəkdiyiklərimi Allah heç kimə göstərməsin. Heç düşmənimə də arzu eləmirəm! Dünyada ən alçaq iş narkomanıya – bu bir bəla şeydi, mübtəla olmayan bilməz. Narkoman, yeri gəlsə, bir qram heroinə ailəsini, namusunu, Vətəninə, belə hər şeyini satar. Mən bunu, bu həyatı gördüm,

ona görə də narkotikə nifrət eləyirəm. Mənə görə dünyada iki alçaq iş var: onlardan biri – qadınlar üçün pis yola düşməkdə, o biri – kişilər üçün narkomaniyadı. Özü də narkomaniya hələ o birisindən də betərdi... Ehh... Heroin çox oğulları sındırdı, cındır elədi... Gözümün qabağında neçə-neçə nə kimi oğullar can verdi... Hansını deyim?

Vaqif həkim, artıq gecdi, mən atamı geri qaytara bilməyəcəm, amma innən belə nə anamı, nə də ailəmi sıxılmağa qoymayacam. Nə isə... Günahım çoxdu. Ana, sən Allah, məni bağışla, Sevda, məni bağışla, sizi nə qədər incitdim! Qarşınızda çox günahkaram. Mən bu gündən artıq Mezi də deyiləm, Məzahirəm. Mən sizləri innən belə heç vaxt, heç vaxt narkotikə dəyişməyəm! Burdan çıxan kimi hamama, ordan da düz məscidə gedirəm, and içib, tövbə edəcəm.

Səfər (*zarafatyana*) – Demək, yolumuz birdi: mən də əvvəlcə bəy hamamına gedib, sonra kəbin kəsdirmək üçün məscidə gedəcəm. (*Hamı gülüşür*)

Əlində dəri qovluq olan müstəntiqlə polis Cibişi qolu qandallı gətirirlər. Məzahir Cibişi görüb arxasını ona çevirir.

Cibiş – Mezi, üzünü niyə yan tutursan, məndən küsübsən? Görmürsən “ilişmişəm”? Qıllı, əclaf “iş verən” imiş, “torbamızı tikib”. İndi bizi tutublar.

Məzahir (*acıqlı, əsəbi*) – Mən sənə neçə dəfə dedim ki, “bunun axırı yoxdu, gəl, gedək müalicə

olunaq, çıxacaq”? Sənsə – eşitmədin. Bu da ki axırı: “Niyyətin hara, mənzilin ora”.

Cibiş (*dışlarını ağardır*) – İndi mənzilim “sanatoriyadı”. Bir neçə illiyinə “dincəlməyə” gedirəm.

Polis Cibişi arxadan itələyib aparır. Məzahir onun arxasınca baxır, başını bulayır.

Məsmə (*onun arxasınca boğma çıxarır*) – Kül başıva, Allah belələrini yaradır ki, yer üzünü boş qalmaya. Pərvərdigara, sən mənim balamı belə xatabəladan saxla!

Məzahir – “Su sənəyi suda sınar”. Altı ildi ki, Cibiş iynə vurur. O, məndən başqa beş-altı nəfərin də damarını deşib – bu, ən “podlı iş” sayılır. Onlardan ikisi tutulub “sroka” gedib, ikisi isə indi pis gündədi. Biri də ata-ananın yeganə övladıydı, keçən il “tuxta mal” vurdu – iynə damarında hamamda öldü, getdi. İyirmi yaşı vardı... İndi onun anasının başına hava gəlib, atasını isə deyəsən, iflic vurub...

Məsmə – Vay, vay, anan ölsün, bala!

Məzahir – Doktor, heç bilirsiniz şəhərdə nə qədər narkoman var? Hamısı da cavan-cavan uşaqlardı. Əgər mən desəm ki, onlar kimin uşaqlarıdı... Siz, bəlkə də inanmazsınız.

Vaqif – Yox, mən inanaram, çünki neçə ildi bu işin içindəyəm. Çox şeylər görmüşəm! (*Əlilə zalı göstərir*) Sən o sözləri bunlara de... Heç bilirsiniz, narkomanıyanın belə yayılmasının səbəbləri nədi? Məncə, birincisi – uşaqların erköyün böyüdülməsi, onlara

yerli-yersiz çoxlu pul verilməsi, ikincisi isə – uşaqların maarifləndirilməməsidir. Alik adlı bir narkoman tanıyıram, o deyirdi ki, “Doktor, mənə atam bu yola vadar edib”. Soruşanda Alik dedi ki, “mən hələ orta məktəbdə oxuyanda atam cibimə o vaxtkı pul ilə beş-altı min “rubl” qoyurdu ki, “get Urisetə, ya Pribaltikaya, qızlarla keflə”. Mən də o pulu nə qədər xərcləyirdimsə qurtarmaq bilmirdi: restorana, bara, içkiyə, bahalı siqaretlərə, qızlara ...” Deyirdi: “Sonra qumar oynadım, nəşə çəkdim, axırda “damara qulluq elədim”. Nəticədə, Alikin taleyi faciəli oldu: ailəsi dağıldı, gül kimi işindən onu atdılar bayıra, düşdü küçələrə. İndi həbsdədi, yatır. Arvadı da pis yola düşdü. İki uşağı var, ikisi də xəstə, özləri də əlilliyə görə müavinət alırlar. Yaxşı yadıma düşdü, sənin uşağının neçə yaşı var?

Məzahir – İki yaşı. Necə bəyəm?

Vaqif – Uşaq necədi, aktivdi? Danışır?

Məsmə – Belə də... Pis deyil, doktor, bir az çətinliklə yeriyir, amma hələ danışa bilmir.

Vaqif – Hmm... Siz Bakıya gedəsi olsanız – orada, əgər getməsəz – burada onu bir nevropatoloqa göstərin, çünki narkomanların uşaqları çox vaxt müxtəlif qüsurlarla doğulur.

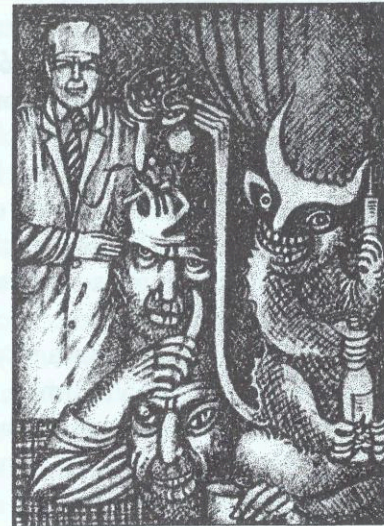
Məzahir (çox narahat, həyəcanla) – Deyirsiniz, yəni uşaqda nəşə olar? Doktor, əgər Fəriddə bir şey olsa, mən bunu özümə bağışlaya bilmərəm!

Vaqif (tələbkar) – Siz uşağı mütləq bir müayinə elətdirin! (Müstəntiqə müraciətlə) Cənab müstəntiq, siz Cibişə nə vaxt tutubsuz?

Müstəntiq – Dünən. Biz Cibişgili çoxdan güdürdük. Onu dünən axşam dostları ilə birlikdə iynə vurduqları yerdə, “pritonda” yaxalamışıq – hamısını qoymuşuq içəri. Şəhərimizdə belə şəərəfsiz adamlar hələ çoxdu. Yaxın günlərdə onları da tutacağıq. İndi bunu narkoloji ekspertiza üçün gətirmişik, qalanlarını da sabah gətiririk.

Vaqif – Onda siz, zəhmət olmasa, ekspertiza kabinetinə gedin.

Müstəntiq gedir.

Qara (*Məzahirə müraciətlə*) – Mən bir şeyə məəttələm: nə sən özün Cibişqulu ilə, nə də ailənin onun ailəsi ilə tay deyil! O, iki dəfə “türmə”yə düşüb-çıxmış adamdı. Arvadı ilə bacısı – çox-çox üzr istəyirəm – indi pis yola düşüblər. Onları şəhərdə artıq hamı tanıyır. Eşitdiyimə görə, Cibişqulu arvadına deyib ki, “bilmirəm, hara gedirsən get, nə eləyirsən elə, axşama mənə pul gətir, pul”. Məni də yandıran odur ki, Məzahir gedib onunla oturub-durur, onunla yoldaşlıq eləyir! Maraqlıdı: səni o qurumsaqla bağlayan nədi belə?

Məzahir (*əsəbi*) – Qara, dərdimi artırma, mənim çəkdiyim özümə bəsd! Məni onunla bağlayan o zəhrimarıydı, o da qurtardı getdi!

Vaqif – Yaxşı, yaxşı! “Keçənə güzəşt” – deyirlər. Məzahir, sənəin gələcəyə planın necədi?

Məzahir – Hələ özüm də bilmirəm. Bir iş tapıb işləmək istəyirəm.

Səfər – Doktor, Məzahirə burda da, Bakıda da iş tapılar. Siz necə məsləhət görsəz, elə də eləyərək.

Vaqif – Əgər Bakıda işləmək imkanı varsa, deyək ki, bir-iki illiyinə buralardan uzaqlaşsa, yaxşı olar. Buna necə baxırsız?

Səfər – Çox yaxşı! Toydan sonra mən təzə evə köçəcəm. Bakıdakı ikiotaqlı mənzilimsə boş qalacaq. O mənzili Məzahirə verirəm, nə qədər istəyirsə orada yaşaya bilər. Orada ona uyğun iş də var.

Qara – Əgər burada qalsa, Məzahirə görə mən də iş tapa bilərəm, o barədə problem yoxdu.

Vaqif – Hər halda yaşayış yerini dəyişməsi daha məqsədəuyğun olardı. Evdə məsləhətləşib son qərara gələrsiz. Bu belə... Məzahir, sənə bir neçə tövsiyəm var, qulaq as! Müalicə müddətində sən fiziki asılılıqdan çıxdın, lakin psixi asılılığın isə hələ uzun zaman davam edəcək. Ona görə də həkim-narkoloqla kontaktda olmaq, vaxtaşırı ambulator müalicə almaq, iki il ərzində isə dəri altına narkotikin antononisti olan preparat tıkdirmək lazımdı. Bu preparat sənə çox kömək eləyəcək, əks halda gücün çatmaz. Bildin? Özünü qoru – narkotikdən, alkoqoldan, siqaretdən uzaq ol! Köhnə “kruq”la* əlaqəni birdəfəlik kəs. Əgər o əlaqəni kəsməsən, onlar sənəin axırına çıxacaqlar. Yadda saxla: “kruq” yıxmayan evi heç nə yıxa bilməz. İdman elə, ya da namaz qıl. Vaxtında, özü də kalorili ye. Bir də işlə məşğul ol. Əgər daim işdə olsan, onda belə səfeh şeylər yadıra düşməyəcək.

Məzahir (*şən səslə*) – Oldu, doktor! Məsləhətinizə əməl eləməyə çalışacam. Elə bil təzədən dünyaya gəlmişəm! Sizə çox minnətdaram.

Səfər (*dəvətnamə təqdim edir*) – Vaqif həkim, Sizi ailənizlə birlikdə bu gün “Səadət sarayı”na – toyuma dəvət eləyirəm.

Məzahir (*gülə-gülə*) – Bu gün həm Səfərin toy günüdür, həm də mənim yenidən doğulan günüm. Özü

də bu günü mən həmişə qeyd eləyəcəm. Ona görə mən də öz növbəmdə Sizi doğum günümə dəvət eləyirəm.

Hamı sevinir, güliür.

Vaqif (gülə-gülə) – Səfər, sənin toyu, Məzahirinsə yeni doğum gününü təbrik eləyirəm – “Səadət sarayı”nda görüşənədək!

Hamı Vaqif həkimlə səmimi görüşür. Gedirlər. Şən musiqi.

Pərdə

Naxçıvan, 2002.

Qəlyan

*Qəlyan sənin əlindədir,
sən ki qəlyanın əlində deyilsən?!*

Müəllif

Deyilənə görə, İrandakı tiryəkilər belə edirlər: onlar şam yeməyindən sonra ortalığa qəlyan, bir də tiryəklə şiş gətirirlər, şişi odda qızdırıb bir əldə tuturlar, tiryəki isə o biri əldə. Şişi tiryəkə vurub dağlayır, ondan çıxan tüstünü isə qəlyanla içəri sümürürlər...

Bir gün tiryəkə təzə qurşanmış Qulamrza adlı bir gəncə qəlyan lazım olur. O, soraqlayıb bir qəlyandüzəldən usta tapır, ona deyir:

– Usta, nə qədər istəyirsən sənə pul verim, mənə bir şahənə qəlyan düzəlt.

Usta altdan yuxarı gənci süzüb soruşur:

– Vardan, dövlətdən nəyin var?

Qulamrza qürrələyir:

– Hər şeyim: iki “Benz” otobusum var ki, Təbriz – Tehran arası işləyir, üç tırım var ki, Avropaya mal daşıyır, bir dördmərtəbə çaxtumanım* var ki, üstə özümüz qalırıq, altını kirayə vermişəm, bir də bazarda qızıl dükənlərim var... Usta, sən mənə bir yaxçı qəlyan düzəlt, deşiyini də gen elə.

Qoca usta gənci diqqətlə dinləyib köksünü ötürür:

– Sən heç narahand olma, ağa. O saydığın şeylərin hamısı: otobus da, tır da, ev də, dükənlər də – hamısı, hamısı bax, bax, bu deşikdən keçib gedəcək, heç narahand olma, niyə narahand olursan? – deyə təzə düzəltdiyi qəlyanlardan birini Qulamrzaya tərəf uzadır.

Bakı, 2009.

Etiraf

*Şərab, tütün, heroin –
Hamısı sənin düşmənin.*

Müəllif

Elçin tay-tuşları arasında öz “çəkisi” olan, hörmətli oğlanlardan biri sayılır. Necə hörmətli oğlan sayılmasın ki, o, universiteti qırmızı diplomla bitirib, otuz yaşında böyük bir mebel sexinin sahibidi, işi işdi, pulu da pul. Evi, eşi, ailəsi, uşağı, altında da qara rəngli Prado...

Əgər biri durub desə ki, “Elçin narkomandı” heç kim ona inanmaz, çünki o, siqaret çəksə də, içki nədi dilinə vurmaz, hələ Ramazan ayı gələndə hər il oruc da tutar... “Sən saydığını say, gör fələk nə sayır”. İş elə gətirdi ki, onun kimi ağıllı bir oğlan da yolunu azdı...

Yaxşı ki, Elçin zirək tərpendi, işin üstü açılmıyş bir narkoloq-həkim tapdı, hamıdan gizli öz evində müalicə olundu, vəziyyətdən çıxdı.

Həkim bu gün Elçini kabinetə – psixoterapevtik söhbətə dəvət eləmişdi. O xəstəsinə ürəyini boşaltmaq imkanı verdi; həkim dinlədi, xəstə isə danışdı:

– Doktor, narkomanın günü axtarmaqla keçir; adam əvvəlcə pul axtarır, sonra “mal”* axtarır, sonra “bayan”* axtarır, sonra yer axtarır, axırda da damar

axtarır... O, axtardıqlarını oğruluq – doğruluq, pis-yaxşı tapır da, amma əvəzində özünü itirir: öz kişiliyini, ləyaqətini itirir, dalınca da, ehh, hər şeyini...

O, dərindən bir ah çəkdi gözləri yaşarmışdı, əlləri də, səsi də titrəyirdi. Elçin həkimin ona diqqətlə qulaq asdığını görüb bir az da ürəkləndi:

– Mən düzünü deyirəm, doktor, mən bu həyatı yaşadım, bu murdar həyatı belə gördüm. İndi peşmanam, it kimi peşmanam, amma...

Qəhər onu boğdu, udqunub yenə sözüne davam elədi:

– Bu işdə heç kimi günahkar bilmirəm. Düzdü, məni iynəyə otuzdurdular, özü də mən bilirəm bunu kim elədi. “Ağacı öz içindən qurd yeyər”, – deyiblər. Məni öz əmioğlum iynəyə otuzdurub, doktor, dost – doğma əmim oğlu. Məni əmioğlum belə bəlaya salandan sonra daha başqasından niyə inciyim, niyə küsüm?!

Elçin nəfəsini dərdi, olanları xatırlamağa çalışdı:

– Doktor, bir vaxtlar əmimgil gün əppəyinə möhtac idilər. Rəhmətlik atam onları rayondan Bakıya gətirdi, ev-eşik yiyəsi elədi. Mən isə, həmin əmioğluma iş verdim, çörək verdim. Əvəzində də o məni bədbəxt elədi... Getdi, gəldi ki, “sən bir bunun dadına bax, gör nə görəcəksən?!”. Mən eləmək istəməyəndə isə “ə, bir çıqqılı şey sənə nə eləyəcək, elə, gör nə “kayf” alacaqsan”, – deyə məni heroinə qo-

naq elədi. Mən də gic kimi götürüb iylədim. İylədim, xoş gəldi. Üç gündən sonra bir də gəldi, yenə verdi, iylədim, bu dəfə lap xoşuma gəldi. Sabahı gün onu kabinetə çağırıb dedim:

– Ondan bir az da ver.

Dedi:

– Yoxdu.

Dedim:

– Tap, hardan olsa, tap, ondan istəyirəm.

O, özünü çəkdi:

– O məndə nə gəzir? İstəyirsən, yüz dollar ver, gedim alım, gətirim.

Mən də çıxarıb verdim, alıb gətirdi, hərəyə bir “dorojka”* elədik.

O gündən mən pul verirdim, o da alırdı, bir yerdə eləyirdik. Deməyinən onun məqsədi oymuş ki, məni narkotikə otuzdursun, çünki, onun pulu yoxuydu, mən isə böyük bir müəssisənin müdiri idim, əlimin altında üç yüz adam işləyirdi. Nə isə, bir də ayrılıb gördüm ki, olmuşam narkoman, daha heroinsiz qala bilmirəm...

Doktor, göydə Allah, yerdə Siz mənə kömək elədik. Sizin sayənizdə öz işimə, ailəmə, əvvəlki həyatıma qayıtdım. Sizə ömrüm boyu minnətdaram. Sağ olun!

Tənəzzül

Pantomima

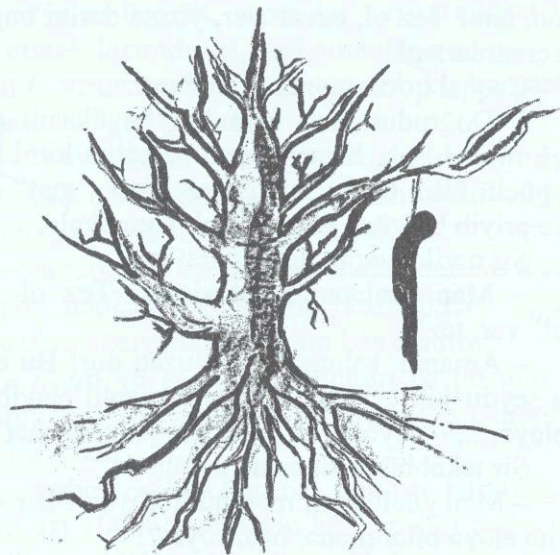
I gəliş. Ərzaq dükəninin qabağı. İri, bahalı bir cip gəlib dayanır. Dolu bədənli, şıq geyimli bir gənc maşından düşüb dükana daxil olur. Alacağı şeyləri əli ilə göstərir. Satıcı cəld dörd torba yığıb piştaxtanın üstünə qoyur. Gənc oğlan cibindən bir dəstə iri kağız pul çıxarır. O, pulu verib qalığını almadan tez maşına tərəf gedir. Satıcı əlində kağız pul oğlan gedən tərəfə baxa-baxa qalır...

II gəliş. Həmin gənc işlənmiş “Mercedes”də gəlir, dükana daxil olur. Şıq olmasa da geyimi pis deyil. Cibindən irili-xırdalı kağız pul çıxarır, alacaqlarını işarə ilə göstərir, iki torba mal alır. O, pulun qalığı olan dəmir pulları almaq istəyir, lakin son anda ondan imtina edir. Satıcı əlində dəmir pullar o gedən tərəfə baxır...

III gəliş. Gənc oğlan köhnə “Jiquli”də gəlir. O arıqlayıb, üzü tüklü, paltarı nimdəşdir. Oğlan sağasola boylanır. Dükana girir, siqaretlə tum alır, dəmir pullarla hesabı ödəyir. Gedir. Satıcı onun arxasınca heyrətlə baxır...

IV gəliş. Həmin gənc piyada, axsaya-axsaya, əlində bir torba gəlir. Çox arıqlamış, üzü tüklü, ayaqqabısı da, paltarı da cırıq vəziyyətdədir. O torbanı piştaxtanın üstünə qoyur, gətirdiyi boş şüşələri təhvil verib bir qutu siqaret alır. Gənc başını aşağı salıb yavaş-yavaş ordan uzaqlaşır. Satıcı onun arxasınca baxır, başını bulayır...

Bakı, 2011.

Rəvayət

Heyvanlar talada yığışib istirahət edir, hərəsi bir cür əylənirmişlər. Şir görür ki, çaqqal nəyisə gətirib kərtənkələyə qısdırır, o da onu udan kimi şən-lənir, ucadan deyib gülür, oynayır... Şir qəzəblənib onu yanına çağırtdırır:

– Burada hamıdan böyük, hamıdan güclü mə-nəm! Ona görə də hər şeyin yaxşısı mənə çatmalıdır. O nədir ki, mən dura-dura sən onu kərtənkələyə ve-rirsən, həə? Tez ol, cavab ver, yoxsa dərinə boğazın-dan çıxardaram!

Çaqqal qorxa-qorxa mızıldanır:

– Doğrudur, sən hamıdan böyüksən, güclü-sən, amma... Ehh, bir vaxtlar o da sənin kimi böyük idi, güclü idi... O, iri bir timsah olub, “mal” eləyə-eləyə əriyib bu günə düşüb, olub kərtənkələ.

Şir nərildəyərək ucadan deyir:

– Mən şənlənmək istəyirəm! Tez ol, mənə “mal” ver, tez!

– Amandı, şahım, ondan uzaq dur! Bu elə bir bəla şeydir ki, ... “Mal” çoxlarının zəlif eləyib, səni də eləyər..., – deyər alçaq səslə çaqqal məsləhət verir.

Şir təkəbbürlə sinəsinə döyür:

– Mən güclüyəm, mən qüdrətliyəm! Bir balaca şey nə eləyə bilər mənə, həə, söylə?!

– Çox qürrelənmə, şahım! Onu məndən yox, sənin artıqınla dolanan o pişikdən soruş!

Bakı, 2017.

Sual-cavablar

Sual – Narkotik maddə qəbulunun doğurduğu tibbi problemlər nədir?

Cavab – Narkotik maddələr ürəyin yığılma qabiliyyəti olan liflərini məhv edir, damarları daraldır, qanı laxtalandırır. Axırda qanın hərəkəti ləngiyir, toxumalarda oksidləşmə-bərpa prosesi pozulur;

– qaraciyərdə narkotikin zərərli təsiri nəticə-sində əvvəlcə hepatit, sonra isə sirroz inkişaf edir. Qeyd etmək lazımdır ki, narkomanlar arasında qaraciyərin C virus hepatiti geniş yayılıb ki, bu xəstəlik də müalicəyə çox çətin tabe olur;

– böyrəklərin fəaliyyəti qənaətbəxş olmur. Cinsi sfera elə zədələnir ki, narkomanlar arasında impotensiya bir problem kimi durur;

– narkotikin zərərli təsirindən immun sistemi zəifləyir, nəticədə, infeksiya xəstəliklərə tutulma asanlaşır və ağciyərlərdə vərəm baş qaldırır;

– həzm və endokrin sistemin işi pozulur. Bu pozğunluqlar öz növbəsində digər sistemlərə də mənfi təsir edir;

– qəbul edilən hər bir porsiya narkotik, ya alkoqol azı 1000-2000 beyin hüceyrəsini məhv edir. Narkotik maddələr beyni “qurutduğu” üçün kəskin nevrasteniyə və psixi xəstəliklərə çox rast gəlinir;

– narkomanlar arasında QİÇS (SPİD) və zöhrəvi xəstəliklər geniş yayılıb ki, onlardan birincisi

sağalmaz, ikincisi isə ağır xəstəlik sayılır.

Bir sözlə, sanki narkomanların boynundan xəstəliklərdən “hörtülmüş” qorxunc bir “çələng” asılmış olur.

Sual – Bəs sosial problemlər?

Cavab – Narkotik maddələr təkcə insan orqanizmində patologiyalar əmələ gətirmir, o, sosial həyatda da pozğunluqlar törədir. Harada narkotik varsa, orada müflisləşmə, müxtəlif cinayətlər, boşanma, pozğun həyat, yol-qəza və bədbəxt hadisələr, yanğın, ağır xəstəliklər, cavan yaşda ölüm, qüsurlu doğulmuş uşaq ... var.

Onlar işləmir, avara gəzir, tüfeyli həyat sürürlər.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, narkomanın acı taleyi və dözülməz əməllərinə biganə qala bilməyən yaxınları ya ağır xəstəliklərə (iflic, infarkt, xərçəng, diabet ...) tutulur, ölür, bəzən də özlərini öldürürlər. Heroin – ailəvi qırğın silahına çevrilir.

Hərtərəfli maddi, mənəvi düşkünlük (depressiya) vəziyyətində olan, acınacaqlı həyatından bəzən bədbəxt narkoman isə çox vaxt “peredoza”* yolu ilə intihara üstünlük verir.

Narkotik maddə qəbulu çoxlu pul tələb edir. Daim artan bu tələbatı ödəmək üçün narkoman pula çevrilə bilən nə varsa (ev, maşın, dükan, daş-qaş ...), hamısını, hamısını satır, həmin pulu isə narkotik maddəyə sərf edir. Nəticədə, narkotik maddə qəbu-

lundan əvvəl zəngin olan bir adam sonda var-yoxdan çıxır, müflisləşir, borca düşür...

Sual – Narkomaniya kriminal aləmə necə təsir edir?

Cavab – Narkomanın beynində daim bu fikirlər dominantlıq edir: “Pul tapım, “mal” tapım, “mal” bişirim, “mal” vurum”. Onun qəlbi, canı və cibi bu fikirlərə tabe olub, onların diqtəsi ilə hərəkət edir. Belə adamlar cinayət etməyə çox meyilli olurlar. Ona görə də ölkədə törədilən cinayətlərin (oğurluq, xuliqanlıq, dələduzluq, qətl, yol-qəza hadisələri) xeyli hissəsi narkotik qəbulu zəminində baş verir. Özü də bu pay getdikcə artmaqdadır...

Sual – Narkomanlarda şəxsiyyət və əxlaq necə dəyişir?

Cavab – Narkotik maddə qəbulu onların əxlaqını pozur, şəxsiyyətlərini alçaldır; təcridən yaxşılıq pisliklə, xeyirxahlıq bədxahlıqla, sədaqət satqınlıqla, əməksevərlik avaraçılıqla, dürüstlük nadürüstlüklə, dostluq hissi xainliklə – bir sözlə, insana xas olan bütün əxlaqi gözəlliklər vəhşi bir çirkinliklə əvəz olunur. Belə adamlar ailədən, qohum-qardaş və dostlardan soyuyur, onlardan yan gəzir, əvəzində özləri kimi namussuz, şəxsiyyətsiz məxluqlarla yoldaşlıq edirlər.

Narkotik olan yerdə böyük-kiçik olmaz, xətir-hörmət qalmaz.

Sual – Hansı zahiri və davranış dəyişikliyi narkotik maddə qəbulundan şübhələnməyə əsas verir?

Cavab – Narkomanlar üzü tükü, səliqəsiz gəzir, gözləri sulanır, göz qapaqları şişib qızarır, tez-tez qaşınır, üşüyür, çox tərləyir, tərdən daim spesifik iy gəlir, asqırır, burunlarından selik axır... Onlar arıqlayır, qaralırlar. Narkomanların səsi kobud, xırıltılı olur. Onlar sudan qorxub yuyunmaq istəmir (?), tualetə tez-tez gedib orada çox qalır, şübhəli adamlarla oturub-durur, müxtəlif bəhanələrlə evdən pul tələb edir, yalan danışır, oğurluq ... edirlər. Narkotik maddə qəbul edənlər iştahadan düşür, yuxuları pozulur, əhval-ruhiyyələri dəyişkən, özləri isə çox əsəbi olurlar. Narkotik maddələr siqaretə olan “yangını” artırdığı üçün çoxlu siqaret çəkmə də, onların çöməltmə oturmaları da şübhəli əlamət sayıla bilər. Əgər onlardan şpris, qara qaşığı, ya narkotik maddə tapsanız, yaxud iynə yerləri aşkar etsəniz, mütləq həkim-narkoloqa müraciət edin.

Sual – Davranışı belə şübhə doğuran şəxsin narkotik maddə qəbul edib-etməməsini necə, harada dəqiq yoxlamaq olar?

Cavab – Bunun üçün həmin şəxsi mütləq həkim-narkoloqun yanına aparmaq, onun bioloji mayesini (sidik) ekspress-test metodu ilə müayinə etdirmək lazımdır. Həkim-narkoloq bu üsulla onun son beş gündə hansı maddə (heroin, nəşə, tramal, “şüşə”,

metadon, kokain ...) qəbulu faktını dəqiqliklə təyin edə bilər.

Alkoqolizm və ya narkomaniyadan əziyyət çəkən xəstələr həkim-narkoloqa müraciət etməlidirlər.

Həkimdən qaçan polisə, polisdən qaçan isə mürdəşirə rast gələr.*

Müəllif

Sözlərin mənası

<i>slujebni</i>	– xidməti
<i>advokat</i>	– vəkil
“ağ”	– heroin
<i>atanşik</i>	– dələduz, fırıldaqçı
<i>avariya</i>	– yol qəzası
<i>bankrot</i>	– müflisləşmə
<i>barıqa</i>	– narkotik alverçisi
“baş”	– bir çəkimlik nəşə
“bayan”	– şpris
<i>çaxtuman</i>	– imarət
<i>çerez</i>	– vasitəsilə
<i>çet</i>	– qramın dördüdə biri
<i>desil</i>	– millilitrin onda biri
<i>dincəlməyə</i>	– həbsxanaya
“dorojka”	– buruna çəkmək üçün bir doza heroin
<i>düşürlər</i>	– aludə olurlar
<i>ilişdim</i>	– tutuldum
<i>işverən</i>	– satqın, xəbərçi
“it”lər	– burada: polislər
<i>iyinəyə oturmuşdu</i>	– iynə vuran narkoman idi
<i>kayf</i>	– kef
<i>kommersiya</i>	– ticarət
“kristal mal”	– kristal heroin
<i>krovat</i>	– çarpay
<i>krupni partiya</i>	– böyük məbləğdə
<i>kruq</i>	– əhatə, dairə, ətraf; burada: “dostlar”
“ley-pey”	– tök-iç

<i>lezvalayırsan</i>	– özünü həlak edirsən
“list”	– 10 ədəd həb
“lomka”	– narkotik olmayanda baş verən kəskin ağrılar
“mal”	– narkotik, heroin
<i>müf</i>	– müftə
<i>mürdəşir</i>	– ölü yuyan
“mürşüdü nəşə”	– tutumlu nəşə
“narkoşa”	– narkoman
<i>öddək</i>	– qorxaq
<i>operasiya</i>	– müdaxilə, əməliyyat
<i>paşka</i>	– qutu
<i>pensiya</i>	– təqaüd
<i>paraşki</i>	– içi kartofdan olan qəlyanaltı
<i>peredoza</i>	– artıq, ifrat doza
<i>pilesos</i>	– tozsoran
<i>pioner</i>	– burada: təzə başlayan
<i>podlı iş</i>	– alçaq iş
<i>podyez</i>	– binanın giriş qapısı
<i>poker</i>	– kart oyun növü
<i>posledni</i>	– axırıncı
<i>pritonda</i>	– sığınacaqda
<i>pud I</i>	– çəki vahidi, 1 pud = 16 kq
<i>pud II</i>	– burada: bir sot
“qara”	– tiryək
<i>qavara</i>	– yiyə
“qırılmaq”	– aralanmaq
“qızıl vuruş”	– ölümlə nəticələnən narkotik qəbulu
<i>qram</i>	– burada: dəqiqə
<i>qulluq</i>	– burada: iynə
<i>sanatoriya</i>	– burada: həbsxana

<i>şəpləyir</i>	– iynə vurur
<i>“şey”</i>	– nəşə, şeyxor – nəşəxor
<i>Sibir</i>	– burada: həbsxana
<i>“şimon”</i>	– axtarış
<i>sıxaq</i>	– kart oynayaq
<i>skorı</i>	– təcili yardım
<i>şörümək</i>	– həddən artıq pul vermək
<i>sroka gedib</i>	– həbs olunub
<i>“tiyan”</i>	– heroin bişirmək üçün qab-qasıq
<i>tolerantlıq</i>	– dözümlülük
<i>toçkası</i>	– kiçik satış yeri
<i>torbamızı tikib</i>	– burada: evimizi yıxıb
<i>tramal</i>	– ağrıkəsici dərman
<i>“trixat”</i>	– titrəmə, əsmə
<i>türmə</i>	– həbsxana, dustaqxana
<i>“tuxta mal”</i>	– kustar, zay heroin
<i>uqolovnik</i>	– polis əməliyyatçısı
<i>xalx</i>	– özgə, özgə adam
<i>xorrayıb</i>	– nəşə çəkib
<i>“doma”</i>	– burada: damara düşmüşəm
<i>proqredient</i>	– daim inkişaf edən, ağırlaşan
<i>ekstazi</i>	– ehtizaz, kayf (kef) – türk mənşəli sözlər olub dünya xalqlarının leksikonunda işlədilir.
<i>qeylü-qal</i>	– çəkişmə, dava-qışqırıq
<i>yoluxmağa</i>	– görməyə, hal-əhval tutmağa

Əlamətdar günlər

1. **03 oktyabr** – Ümumdünya Alkoqolizmlə Mübarizə günü
2. **Noyabrın II həftəsinin III günü** – Siqaretdən İmtina günü
3. **01 dekabr** – Ümumdünya QİÇS-lə Mübarizə günü
4. **15 may** – İİV/QİÇS-dən vəfat edənlərin Ümumdünya Xatirə günü
5. **31 may** – Siqaretsiz gün
6. **26 iyun** – BMT-nin Narkotiklərlə Mübarizə günü

Sosial-psixosomatik test

Mən, narkotik və ya alkoqol qəbulundan:

Tam imtina etmişəm. İstifadə etmirəm.....	1
Cəmisi bir dəfə istifadə etmişəm.....	2
Hərdən bir qəbul edirəm.....	3
Daima qəbul edirəm.....	4
“Zapoy” yaxud “peredoza”ya düşmüşəm.....	5

İşdə, vəzifədə yüksəlmişəm, yaxud işə düzəlmişəm. İşləyirəm.....	1
İşdə əvvəlki vəzifədə qalmışam	2
İşdə aşağı vəzifəyə keçirilmişəm.....	3
İşdə cəza almışam, yaxud qəzaya səbəb olmuşam	4
İşdən çıxmışam. İşləmirəm.....	5

Ailədə və ətrafdakılarla münasibətim yaxşıdır, yəni yaxşılaşıb.....	1
Ailədə və ətrafdakılara qarşı münasibətim dəyişməyib.....	2
Ailədə və ətrafdakılara qarşı münasibətim pisləşib.....	3
Evdə dava-dalaş salıram, ətrafdakılarla yola getmirəm.....	4
Alkoqol, yaxud narkotik qəbulu zəminində inzibati cəza almışam.....	5

Özümü fiziki və psixi cəhətdən yaxşı hiss edirəm.....	1
Əvvəlki fiziki və psixi halımdayam.....	2
Fiziki və psixi cəhətdən özümü pis hiss edirəm.....	3
Alkoqol və ya narkotiki beynimdən çıxara bilmirəm, depressiyadayam.....	4
Halım elə pisdür ki, bəzən özümü öldürmək istəyirəm, yaxud buna cəhd etmişəm.....	5

Qiymətləndirmə:

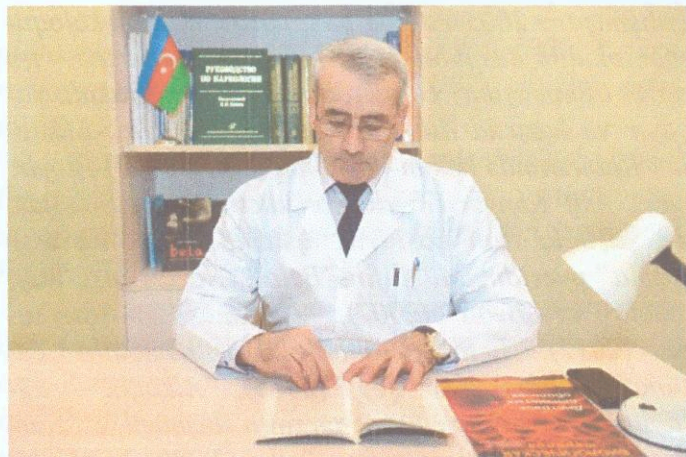
4-8 bal – yaxşı
9-10 bal – kafi
11-12 bal – qeyri-kafi
13-20 bal – SOS!

Qeyd: 10 baldan çox toplayan şəxs yubanmadan mütləq narkoloqa müraciət etməlidir!

Bu testdən valideynlər, müəllimlər və psixoloqlar istifadə edə bilirlər.

Ədəbiyyat

1. Под ред. Н.Н. Иванца. Руководство по наркомании. МИА, Москва, 2008.
2. Nadir İsmayılov. Psixiatriyadan terminoloji qlossari. Bakı, 2007.
3. Asif Kəngərli. Bəla. Pyes və hekayələr. Bakı, 2014.
4. İnternet mənbələr.

Asif Cəlil oğlu Kəngərli (Məmmədli) – 1954-cü ildə Naxçıvan şəhərində müəllim ailəsində anadan olmuşdur. Əslən şahtaxılıdır. O, 1971-ci ildə 1 №-li orta məktəbi ədəbiyyat üzrə fərqlənmə diplomu ilə bitirmiş, Ukraynada həqiqi hərbi xidmət keçmiş (1972-1974), Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunun II Müalicə fakültəsində təhsil almış (1975-1981), internaturada (1981-1982) ona psixonevroloq ixtisası verildikdən sonra doğma Naxçıvana qayıtmış, əvvəlcə Naxçıvan Respublika Xəstəxanasında metodist (1982-1985), sonra rayonlararası HƏEK-də ekspert-nevropatoloq (1986-1995) və 7 il Naxçıvan RND-də baş həkim (1996-2003) vəzifələrində

çalışmışdır. 2003-cü ildə Respublika baş narkoloqunun təkidilə Respublika Narkoloji dispanserinə – işə dəvət olunmuşdur. O vaxtdan Asif həkim Bakıda yaşayır və hazırda Anonim Narkoloji Müalicə-Məsləhət Kabinetində həkim-narkoloq (2004-2019) işləyir.

Asif Kəngərli bədii yaradıcılığa 2002-ci ildə, 48 yaşında ikən başlayıb; qələmə aldığı ilk əsər “Bəla” pyesidir. Müəllifin “Bəla” (Naxçıvan, 2002), “Bəla” və “Bədə” (2007), “Zəhrimar” və “Şər suyu” (2012), “Bela” (İstanbul, 2014), həmçinin “Tütünçəkmə barədə hər şey” (2016), “Alkoqol – sağlamlığın və sağlam həyat tərzinin düşməni”, “Narkotik maddə – ailəvi qırğın “silahı” (2017) adlı kitabları işıq üzü görmüş, oxucular arasında böyük rezonans qazanmışdır. Möhtəşəm “Bəla” pyesinin teatr tamaşası anşlaqla keçmiş (2006), uzun zaman hafizələrdən silinməmişdir. Həmçinin “Bəla” və “Zəhrimar” (2015) adlı pyesləri Azərbaycan Milli radiosunda (105 FM) radio teatrı kimi hazırlanmışdır ki, bunlar da dinləyicilərin marağına səbəb olduğu üçün vaxtaşırı efirdə səslənir; “Bəla” radio-nun qızıl fonduna daxildir. “Bəla”nın film-tamaşası da hazırdır (2018). Orada müəllif baş həkim rolunda çəkilib.

A.Kəngərli “Qızıl qələm” (2012) və “İlin vətənpərvər adamı” (2013) fəxri mükafatlarına layiq görülmüşdür. O, Dünya Xalqları Yazıçılar Birliyinin (2016) üzvüdür.

Asif həkim pedaqoji fəaliyyətlə də məşğul olub: əvvəlcə Tibb məktəbində (1986-2002), sonra rektorun dəvətilə Nax.DU-də (2003) müəllim işləmişdir.

O, bir həkim-yazıçı kimi yeniyetmələrlə gənc-lər arasında tabakomaniya, alkoqolizm və narkoma-niyaya qarşı yorulmadan maarifləndirici iş aparan bir ziyalıdır.

A.Kəngərli ailəlidir, 2 övladı var. Xanımı ilə qızı həkimdir. Qızı ailəlidir, ondan İnci və Nəzrin adlı 2 nəvəsi var. Oğlu isə Romada magistr təhsili bitirib, ailə qurub, ondan da Emilia Marien adlı nəvəsi dünyaya gəlib.

MÖVZUCƏM

Giriş.....	3
Ön söz.....	4

I. Ümumi hissə

RƏY.....	7
“Məndən söyləməkdir, sizdən...”.....	8
Sizinlə söhbət.....	13

II. Elmi-tibbi hissə

Kannabinoidlər – həşiş, anaşa, mariyuana, nəşə, “ot”.....	19
Opioidlər – tiryək, morfin, heroin, kodein.....	23
Kokain.....	32
Stimulyatorlar – amfetamin, metamfetamin, “şüşə”.	
Ekstazi.....	35
Narkomanıyanın evdə anonim müalicəsi prinsipləri.....	37
Müalicə – mübarizədir.....	41

III. Bədii-sənədli hissə

Bəla.....	43
Qəlyan.....	75
Etiraf.....	77
Tənəzzül.....	80
Rəvayət.....	82
Sual-cavablar.....	83
Sözlərin mənası.....	88
Əlamətdar günlər.....	91
Sosial-psixosomatik test.....	92
Ədəbiyyat.....	94
Müəllif haqqında.....	95
Anonim Narkoloji Müalicə-Məsləhət Kabineti.....	100

Müəllifin öz redaktəsi ilə çap olunur

Nəşriyyatın direktoru	– Telman Vəlixanlı
Kompüter səhifələnməsi	– Mətanət Qaraxanlı – Günəl Muxtarova
Rəssamlar	– əməkdar rəssam prof. Adil Rüstəmov Emiliya Qocayeva (üz qabığı +)

“Mütərcim” NPM-də səhifələnmiş və çap olunmuşdur

Çapa imzalanıb: 01.10.2019.

Format: 70x100 1/32. Qarnitur: Times.

Həcmi: 6,25 s.ç.v. Tiraj: 800. Sifariş № 211.

“Mütərcim” Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi

Bakı, Rəsul Rza küç., 125/139b

Tel./faks 596 21 44

e-mail: mutarjim@mail.ru

Anonim Narkoloji Müalicə-Məsləhət Kabineti

Sizdə tabakomaniya, narkomaniya, toksikomaniya və ya alkoqolizmlə bağlı problem yaranıbsa, Anonim Narkoloji Kabinetə, həkim-narkoloq Asif Kəngərliyə müraciət edin.

Xəstə öz evində anonimlik qorunmaqla müalicə olunur – bu zaman şəxsiyyəti təsdiq edən heç bir sənəd tələb edilmir. Öyrəşdiyi ev şəraiti müalicəyə müsbət təsir göstərir, alkoqolizmdə – 5 gün, narkomaniyada isə – 6, 7, 8 gün davam edir.

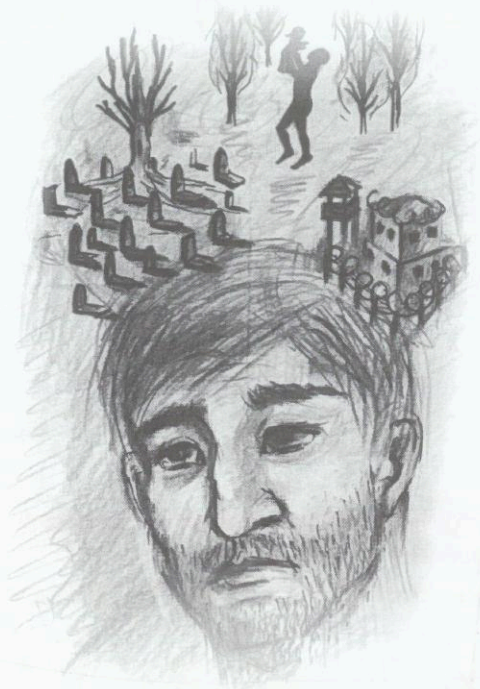
Müalicə detoksikasiya ilə başlayır, əvvəlcə daxili orqanlardakı patologiya və “lomka” ağrıları götürülür, xəstə yatızdırılır. Pasiyentin əsəbləri ilə bərabər, qara ciyəri və cinsi sferası da müalicə olunur. Sonra aversion terapiya, yəni spirtli içkilər və narkotik maddələrə qarşı iyrendirici terapiya – kodlaşma aparılır. Axırda meyilliyi azaldan, depressiyanı aradan qaldıran, yuxunu tənzimləyən preparatlar da təyin edilir, pasiyentlə, onun ailəsi ilə izahedici söhbətlər aparılır, hər xəstəliyə aid ədəbiyyat verilir.

Anonim Narkoloji Kabinetdə narkotik maddələrə görə test qoydurmaq da, faydalı məsləhətlər də almaq olar.

**Ünvan: Nizami rayonu, Şirin Mirzəyev küç., 108.
(Qara Qarayev metrosunun yanı)**

Tel.: (+99450) 303 44 45

Kabinet bazar və bayram günləri də daxil olmaqla hər gün saat 12:00-14:00 arası işləyir. Gələrkən qabaqcadan mobil telefona zəng etməyi unutmayın.

- Bezmişəm, vallah, bezmişəm... Bu nə həyatdır mən yaşayıram?! Məni bu bəlaya salanın Allah bəlasını versin!

Mən doğru yolu tapıb... bu cəhənnəmdən, bu əzablardan çıxmalıyam, mütləq çıxmalıyam!..

